

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Problematika sexuální výchovy v předškolním věku dítěte

Vypracovala: Jana Čechová DiS

Vedoucí práce: Mgr. Hana Švejdvová

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě vlastních poznatků z praxe a pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

.....

V Českých Budějovicích, 24. března 2017

Jana Čechová DiS

Poděkování

Děkuji tímto své vedoucí bakalářské práce Mgr. Haně Švejdové za cenné rady, podnětné připomínky, za její ochotu a vstřícnost.

Dále děkuji MUDr. Pavle Bittnerové za poskytnutí odborné literatury, praktických informací a osobní konzultace.

Také děkuji za spolupráci všem respondentům, kteří se podíleli na výzkumné části této bakalářské práce.

V neposlední řadě děkuji své rodině a kolegyním v zaměstnání za podporu a vstřícnost, kterou mi poskytovali po celou dobu studia.

Abstrakt

Bakalářská práce „Problematika sexuální výchovy v předškolním věku dítěte“ se zabývá významem zařazení sexuální výchovy do preprimárního vzdělávání. Její snahou je také poukázat na případná rizika plynoucí z opomenutí této výchovy v edukaci předškolního dítěte.

Teoretická část se věnuje vysvětlení pojmu „sexuální výchova“ a základní charakteristice předškolního období. Není opomenut vývoj sebepojetí, Genderová identita, psychosexuální vývoj a též patologie v této oblasti, zejména riziko sexuálního zneužívání dítěte. Neméně důležitým tématem, zmiňovaným v této práci, je sexuální výchova v MŠ, důležitost role učitele i spolupráce rodiče s učitelem.

Součástí praktické části bakalářské práce je souhrnně vyhodnocený dotazník, který mapuje v jaké míře je či není sexuální výchova v praxi zařazována do vzdělávání dětí v mateřských školách.

Praktická část obsahuje též vytvořený návrh vzdělávacího projektu, který může mít širší uplatnitelnost v praxi mateřských škol.

Klíčová slova: sexuální výchova, Gender role, psychosexuální vývoj, sexuální zneužívání

Abstract

The bachelor thesis THE ISSUE OF SEXUAL EDUCATION of THE PRE-SCHOOL CHILD deals with the importance of pre-primary sexual education. It attempts to show the potential danger of omitting the sexual education from the pre-school curriculum.

The theoretical part explains the term of sexual education and the basic description of the pre-school period is presented. This part also includes the description of the development of self-concept, gender identity, and psycho-sexual development as well as the pathology of these concepts, especially the risk of child sexual abuse. A very important part of the thesis is the issue of sexual education in the kindergarten, the importance of the teacher's role as well as cooperation between the teacher and the parent.

As a part of the practical part of the thesis a results of questionnaire survey is presented. This survey is trying to outline the level of inclusion of sexual education into the pre-school education.

It also includes a proposal of an educational project, which can be applied in the kindergarten.

Key expressions: sexual education, self-concept, gender role, sexual identity, sexual abuse

OBSAH

ÚVOD	8
1. TEORETICKÁ ČÁST	9
1.1. Historické hledisko sexuologie	9
1.2. Pojem sexuální výchova	10
1.3. Cíle sexuální výchovy	10
1.4. Obraz předškolního dítěte a základní charakteristika předškolního období	11
1.4.1. Tělesný vývoj předškolního dítěte	11
1.4.2. Motorický vývoj předškolního dítěte	12
1.4.3. Kognitivní vývoj předškolního dítěte	12
1.4.4. Emoční vývoj předškolního dítěte.....	13
1.4.5. Socializace předškolního dítěte	14
1.4.6. Hra předškolního dítěte	15
1.4.7. Role pohádek a vyprávění v životě dítěte	17
1.5. Sebepojetí předškolního dítěte	18
1.6. Genderová identita předškolního dítěte	18
1.7. Psychosexuální vývoj a jeho etapy	20
1.8. Teorie Sigmunda Freuda	22
1.9. Mateřská škola a sexuální výchova	23
1.10. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV)	24
1.11. Role pedagoga při sexuální výchově	26
1.12. Spolupráce pedagoga s rodiči	27
1.13. Jak realizovat sexuální výchovu v mateřské škole	28
1.14. Rizika při opomíjení sexuální výchovy	30
1.14.1. Patologický psychosexuální vývoj dítěte.....	30
1.14.2. Riziko sexuálně přenosné nemoci, AIDS, HIV	31
1.14.3. Neplánované těhotenství.....	31
1.14.4. Sexuální zneužívání dítěte.....	31
1.15. Problematika sexuálního zneužívání dítěte	32
1.15.1. Emocionální reakce a změny chování sexuálně zneužívaných dětí	34
1.15.2. Prevence v oblasti sexuálního zneužívání dětí	34

2. PRAKTICKÁ ČÁST I.....	37
2.1. Úvod	37
2.2. Metodika dotazníku	37
2.3. Výsledky dotazníků a jeho závěrečné vyhodnocení.....	39
2.4. Závěrečné hodnocení dotazníku	46
3. PRAKTICKÁ ČÁST II	47
3.1. Úvod	47
3.2. Vzdělávací projekty k sexuální výchově dětí předškolního věku.....	48
3.2.1. Tematický plán: Poznáváme lidské tělo	48
3.2.1.1. Téma: Jak vypadám – znám své tělo a umím vše pojmenovat	50
3.2.1.2. Téma: Já jsem holka a ty kluk.....	55
3.2.1.3. Téma: Jak rostu	57
3.2.1.4. Téma: U lékaře	59
3.2.1.5. Téma: Umím pečovat o své tělo	61
3.2.1.6. Téma: Narodilo se miminko	62
3.2.1.7. Závěrečná evaluace vzdělávacího celku Poznáváme lidské tělo	66
3.2.1.8. Doporučená literatura k sexuální výchově v předškolním vzdělávání	67
3.2.2. Tematický plán: Víím, jak se ochráním před nebezpečím.....	69
3.2.2.1. Téma: Karlík a Anička	71
3.2.2.2. Téma: Já policistou	78
3.2.2.3. Závěrečná evaluace vzdělávacího celku Víím, jak se ochráním před nebezpečím.....	80
ZÁVĚR.....	81
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	82
SEZNAM OBRÁZKŮ A PŘÍLOH.....	85

ÚVOD

Sexuální výchova je nejčastěji opomíjenou složkou výchovy dítěte ať z pozice rodiče či pedagoga kteréhokoli stupně vzdělávání. A přesto se domnívám, že je to oblast velmi důležitá pro celkový proces vyžívání osobnosti a její socializace. Zasahuje do několika složek osobnosti.

Sexualita je přirozená součást života každého lidského jedince. Je formována výchovou již od narození (biologický základ položen již v době oplodnění – vzniku zárodečné buňky jedince).

Ideální situace pro optimální vývoj sexuality i sexuálního chování je pozitivní a dobře fungující rodina dítěte, která hraje v této výchově primární roli, na kterou již mateřská škola a další instituty vzdělávání pouze navazují, obohacují ji a podporují ve správném směru vývoje.

Dítě předškolního věku žije současností, ale zároveň je formováno pro jeho budoucnost. Tvoří se základy všeho, co ve svém budoucím životě bude potřebovat a uplatňovat.

V pojetí předškolní výchovy se nejedná o osvětu a předávání konkrétních informací o tématu, nýbrž o ucelené působení na rozvoj osobnosti dítěte a jeho socializaci.

Je nutno upozornit na důležitost zařazení do výchovně vzdělávacího procesu v MŠ, neboť právě učitelka v mateřské škole je jediný člověk, který může odhalit a upozornit na sexuální zneužívání dítěte v rodině.

V dnešní moderní době vzrůstá vliv médií a dostupnost informací z různých zdrojů. V chování společnosti dochází ke snižování morálních zábran, na což je nutno reagovat v edukačním procesu.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1. Historické hledisko sexuologie

Rozvoj sexuologie jako takové lze datovat do poloviny 17. století, kdy došlo k významným vědeckým pokrokům ve vývoji poznatků o lidské sexualitě.

Sexuologie jako vědní obor se začal postupně vyvíjet obohacován novými poznatky z vědeckého zkoumání a bádání různých lékařů po celém světě.

„ Významným milníkem v rozvoji lékařského myšlení o sexualitě byly práce klasika psychoanalýzy Sigmunda Freuda (1856 – 1939). Freudovy postoje k sexualitě a jeho svérázná filozofie sexuální kultury a sexuální psychologie nesporně patří do zlatého fondu sexuologického písemnictví. I když se prakticky žádná sexuologická Freudova teze nedočkala vědeckého potvrzení, jeho psychoanalýza změnila svět. Freud se zejména zasloužil o odstranění do té doby panující hluboké tabuizace naprosté většiny sexuálních témat. Klasické spekulace o vývoji sexuality jedince od „primární polymorfní perverze“ skrze orální, anální a genitální fáze patří k tomu nejlepšímu, co o sexu napsali autoři odkázaní na předvědecké spekulace. Psychoanalýzou byli ovlivněny prakticky všichni badatelé, kteří v první polovině 20. století stavěli základy moderní sexuologie. K základním Freudovým dílům nepochybně patří spisek „ Tři poznámky k sexuální teorii“, který byl poprvé vydán již v roce 1905.“ (Zvěřina in Weiss, 2010, s.2).

1.2. Pojem sexuální výchova

Pojem sexuální výchova je chápán a vysvětlován různými způsoby. Jde o proces předávání poznatků z fyziologie a biologie člověka, i jeho reprodukce a také o výchovu k odpovědnosti v partnerství a rodičovství. Jedná se o informace z oblasti lidské sexuality, o vztahu mezi mužem a ženou, o odpovědnosti sám k sobě i jiným lidem a dochází k rozvoji citového vnímání. Dotýká se též výchovy k mravnosti, kdy dítě získává společensky žádoucí vědomosti z oblasti sexuálního chování a jednání.

„Sexuální výchova je výchovou k odpovědnému partnerství, manželství a rodičovství ve smyslu prosociální výchovy (výchova k sociálním vztahům, k vztahům mezi lidmi). Sexuální výchova je založena na citlivosti, úctě a odpovědnosti k druhým lidem, je uměním připravit zvědavou bytost na párové soužití. Sexuální výchova je též jako sexualita ovlivněna společenskými, náboženskými a politickými zvyklostmi.“ (Čábalová, 2006, s.11).

1.3. Cíle sexuální výchovy

Podle Šulové lze na cíle sexuální výchovy nahlédnout jako cíle kognitivní, kdy jsou předávány poznatky týkající se sexuality, cíle emocionální a postoje, které se zaměřují na vytváření postojů a hodnot v této oblasti. Třetí významnou rovinou jsou cíle spojené se skutečnými činnostmi a dovednostmi, jenž se zaměřují na vytváření adekvátních způsobů chování a reagování v široce chápané oblasti lidské sexuality. (Šulová in Weiss, 2010, s.695).

Do cílů sexuální výchovy patří boj s nevědomostí, mýty a předsudky. Za základní cíl můžeme považovat též problematiku komunikace v oblasti sexuálních záležitostí, získávání tolerance různých stanovisek týkajících se této oblasti a také získání respektu k druhým v mezilidských vztazích.

Důležitým cílem je též uvědomění si rizik plynoucích ze sexuálního chování a jednání nejen ze strany druhých lidí, ale také od sebe sama.

Matějček ve své knize „ Co děti nejvíc potřebují“ zmiňuje tři rizikové činitele: rizikové dospělé, rizikové děti, rizikové situace. (Matějček, 2003, s. 25).

Je nutno podotknout, že při sexuální výchově musíme brát zřetel na věk a úroveň rozumového vývoje jedince.

1.4. Obraz předškolního dítěte a základní charakteristika předškolního období

Za předškolní období lze považovat dobu od narození až po nástup do školy. Nejčastěji tuto etapu chápeme jako věk mezi třetím a šestým rokem dítěte. Předškolní věk je období, pro které jsou charakteristické významné změny v oblasti biologického a psychosociálního vývoje. Je důležité brát zřetel na rozdíly mezi dětmi, které mohou být výrazné.

1.4.1. Tělesný vývoj předškolního dítěte

Říčan uvádí, že průměrný chlapec v předškolním věku vyrostne z 97 cm na 117 cm, přibude z 15 na 25kg. Děvčata jsou ještě v šesti letech o něco menší a lehčí než chlapci. Ke konci předškolního období se mění tělesné proporce. Trup, který byl spíše válcovitý, se stává plošším a hrudník se zřetelněji odlišuje od břicha. Svalové tkáně přibývá, zvláště u chlapců, tukové tkáně spíše ubývá. Postava se celkově protahuje, ruce i nohy se prodlužují. Hlava se v poměru k tělu zmenšuje.

Říčan také zmiňuje, že tyto tělesné individuální rozdíly mají v předškolním věku velký význam – větší a silnější dítě lépe obstojí v dětském kolektivu, má tam lepší pozici, snadněji se dostává do vedoucí role. Hůře tělesně vyvinuté dítě bývá někdy plaché a obtížněji se druží. (Říčan, 2004, s.120).

1.4.2. Motorický vývoj předškolního dítěte

Předškolní dítě výrazně zdokonaluje své motorické dovednosti a zvyšuje se kvalita pohybové koordinace. Pohyby jsou cílené, přesnější, plynulejší. Tělesné aktivity zaujímají významné místo v životě dítěte a pomáhají mu zapojovat se do společných činností s ostatními dětmi. Děti v tomto věku mají výraznou potřebu pohybu. Pohyb doprovází většinu činností dítěte. Pohybové dovednosti a zvyšující se koordinace pohybů se promítá do zdokonalení sebeobsluhy, kdy se dítě samostatně obléká a pečuje o svou hygienu. Dochází k rozvoji jemné motoriky a vyhraňuje se lateralita dítěte. V tomto období je pro děti důležitá hra s různými materiály, např. plastelínou, kamínky, pískem, látkou, korálky, kdy dochází k významnému rozvoji vnímání dítěte pomocí hmatu. Hmat má nepostradatelnou úlohu v rozvoji emocí, komunikace a v poznávání světa. Děti také rády pracují se stavebnicemi či mozaikami vyžadující určitou dávku přesnosti a obratnosti. S rozvojem jemné motoriky se zdokonaluje kresebný projev dítěte.

1.4.3. Kognitivní vývoj předškolního dítěte

Dítě předškolního věku vše kolem sebe vnímá globálně, není schopno rozlišovat vzájemné vztahy. Rozvíjí se zraková a sluchová diferenciaci, jež bude později potřebná pro proces analýzy a syntézy při čtení a psaní. Vnímání času je zkreslené, váže se ke konkrétním situacím. Předškolní věk se vyznačuje výraznou představivostí, fantazií a setkáváme se s dětskou konfabulací. V předškolním věku dochází k výraznému rozvoji myšlení, kdy dítě chápe, že vše kolem něj má nějaké příčiny a souvislosti. Proto neustále slýcháváme otázku „Proč?“. V tomto období mají děti tendenci polidšťovat předměty (tzv. antropomorfismus), všechny skutečnosti chápou ve vztahu k přítomnosti (tzv. prezentismus) a odmítají logickou skutečnost, neboť žijí svými fantazijními představami (tzv. fantazijní přístup).

V období mezi třetím až šestým rokem se zkvalitňuje řečový projev dítěte. Dochází k obohacování slovní zásoby a zvětšuje se rozsah i složitost vět.

Předškolní děti rády experimentují s novými slovními výrazy. Komunikace se stává velmi důležitou složkou rozvoje dítěte a hraje významnou roli v procesu sociální integrace.

Vágnerová uvádí: „ *Vývoj paměťových schopností závisí na zrání příslušných mozkových struktur i na možnosti tyto předpoklady rozvíjet. Paměť se vyvíjí v interakci s ostatními kognitivními schopnostmi a napomáhá jejich rozvoji. Vývoj myšlení zase umožňuje různé informace kvalitněji zpracovat a tím je snáze uchovat. I na zapamatování má vliv, jak dítě uvažuje a co mu vzhledem k tomu připadá důležité. V předškolním věku se změna způsobu zpracování různých informací a jejich propojení projeví zlepšením krátkodobé i dlouhodobé paměti.* (Vágnerová, 2012, s.202).

1.4.4. Emoční vývoj předškolního dítěte

U předškolních dětí je emoční prožívání již stabilnější a vyrovnanější. Nadále je silná potřeba stability, jistoty, zázemí a bezpečnosti. Prožitky předškoláka jsou vázány na aktuální situaci a odrážejí momentální uspokojení či neuspokojení potřeb. V tomto období dochází k rozvoji emoční paměti (děti rády vyprávějí). Předškolní věk je obdobím změn v emočním prožívání. Podle Vágnerové vztek a zlost již nebývá tak častý jako v batolecím věku. Zlostné reakce se objevují převážně v kontaktu s vrstevníky, při kumulaci příkazů a zákazů, tedy tehdy, když je dítě frustrováno a selže jeho ještě nerozvinutá kontrola emočních projevů. (Vágnerová, 2012, str. 218). Vágnerová se též zmiňuje o projevech strachu u dětí předškolního věku, které bývají vázány na rozvoj dětské představivosti.

Vágnerová také udává, že předškolní dítě začíná chápat dimenzi nejbližší budoucnosti a dokáže se na něco těšit nebo se naopak budoucího dění obávat. Také zmiňuje, že předškoláci bývají často pozitivně laděné a mají smysl pro humor. (Vágnerová, 2012, s.218).

Starší předškolní děti se lépe orientují ve svých emocích i v emocích jiných lidí. Dochází k rozvoji schopnosti empatie.

1.4.5. Socializace předškolního dítěte

V procesu socializace dítěte dochází ke změně socializačních činitelů. Dítě přichází do první instituce, kterou je mateřská škola, a je vystaveno vzájemné interakci s vrstevníky a pracovníky školy. Prostřednictvím mateřské školy získává nové sociální zkušenosti a dovednosti. Dítě se učí nové způsoby interakce s jinými lidmi, než jsou rodiče.

Osvojování si základních sociálních dovedností závisí na působení mnoha vnějších i vnitřních faktorů. *„Citový a sociální vývoj ovlivňuje celá řada faktorů, proto jsou v této oblasti mezi dětmi poměrně velké rozdíly. Děti vyrůstají v různých sociokulturních a ekonomických podmínkách (hodnoty, normy, tradice, rituály, náboženství, filozofie výchovy, některé kultury upřednostňují bližší fyzický kontakt a vyjadřování emocí, jiné jsou odtažitější,...). Stejně odlišnosti se týkají rodiny, navíc lze jmenovat ještě další proměnné (vztah rodičů k dítěti, vztahy v rodině, výchovný a životní styl, struktura rodiny – úplnost, počet dětí, pořadí mezi sourozenci, životní okolnosti a zkušenosti, které rodinu potkaly,...). Jiným významným činitelem je zdravotní stav dítěte (rizikové faktory v anamnéze, které mohly vést k neurologickému poškození, vrozené vady, nemoci, handicap a omezení, hospitalizace, poruchy psychického vývoje ...). Rozdíly mezi dětmi jsou také v osobnostních charakteristikách (např. temperament, extroverze – introverze, odvážnost – bázlivost, odolnost – úzkost, samostatnost – závislost ...), v úrovni rozumového vývoje, v úrovni komunikačních schopností.“* (Bednářová, 2015, s.55).

V mateřské škole je velice důležité věnovat pozornost utváření sociálních vztahů v souvislosti s probíhajícím procesem socializace a to bez rozdílu mezi jednotlivými dětmi.

1.4.6. Hra předškolního dítěte

Hra je pro dítě nejpřirozenější a nejdůležitější činností. Pomocí hry získává zkušenosti s okolním světem, se světem lidí a zároveň poznává samo sebe. V dětské hře se uplatňuje intelekt, vnímání, sociální dovednosti, pohybové schopnosti, emoce, zkušenosti, fantazie, tvořivost i potřeby dítěte. Hra dítěti přináší pocit seberealizace, smysluplnosti a pocit štěstí a radosti.

„Hra souvisí s rozvojem motoriky, s rozvojem kognitivních struktur, s motivačně-volními vývojovými faktory, s rozvojem a naplňováním sociálních vztahů. Pestrost a spontánnost her, zapojení dítěte v nich a jeho soustředění závisí na mnoha činitelích předchozího vývoje i aktuálního vztahu (na emoční atmosféře, na dostatku času a podnětů, na přiměřenosti podnětů, na „hrových kamarádech“). Zároveň však platí, že si dítě může hrát přinejmenším stejně kvalitně a s plným nasazením v lese s kůrou, dřívky a kamínky jako se složitou hračkou.“ (Šulová in Mertin, 2015, s.21).

Podle volby a preference typu her lze předpokládat možnou zaměřenost dítěte v určité oblasti. Pozorováním her dětí můžeme odhalit talent dítěte v určité činnosti a svým výchovným působením ho i nadále podporovat a rozvíjet. Hra každého dítěte se vyvíjí a zdokonaluje s přibývajícím věkem i se získanými zkušenostmi.

Kolem třetího roku věku jsou pro dítě významné pohybové a manipulační hry, pomocí nichž dochází k rozvoji senzomotorických schopností. Objevuje se symbolická hra, kdy napodobuje někoho nebo něco. Pomocí ní se dítě vyrovnává s realitou, neboť tento způsob hry mu alespoň dočasně umožňuje uspokojit své potřeby a chovat se dle svých představ. Ve hře je dítě svobodné. V tomto období převažuje hra paralelní, kdy dítě sleduje ostatní vrstevníky a občas se k nim zapojí do hry. Může se projevit agresivita, neboť si brání své hračky.

Kolem čtvrtého roku věku již dítě volí složitější hry, které vyžadují přesnější koordinaci pohybu. Významnou úlohu sehrávají v životě dítěte tematické hry, kdy si dítě hraje „na něco“. Tyto hry mají význam pro jeho budoucnost. Pomocí nich si procvičuje budoucí role, vhodné řešení vzniklých situací a prožívá při nich různé sociální role. Často

si vymýšlejí imaginárního kamaráda, který sehrává důležitou úlohu. Zhruba od čtyř let dítě volí hry, které jsou více náročné na pohyb a prostor. Stále více vyhledává hry, při kterých si může hrát i se svými kamarády. Jsou to hry námětové, pohybové i konstruktivní. Je již obratnější a manuálně zručnější, což mu umožňuje lepší ovládnutí nůžek, psacích potřeb, štětce, tvarování různých materiálů či skládání stavebnic a mozaiky.

Mezi pátým a šestým rokem je dítě již natolik motoricky zdatné, že zvládne složitější pohybovou koordinaci a rádo jí využívá při jízdě na tříkolce, na kole či jiných sportovních aktivitách. Starší předškoláci zvládají hru ve skupině s jinými dětmi, umí se při hře střídat a půjčuje hračky ostatním. Dokáže se zapojit do her, které vyžadují dodržování určitých pravidel a jsou schopni je respektovat. Tohoto můžeme využívat při záměrné volbě hry v rámci výchovného působení. Sledováním dítěte při volné hře můžeme hodnotit obratnost dítěte v jemné či hrubé motorice, úroveň komunikace, vnímavost dítěte, jeho zaujetí hrou a mnoho sociálních dovedností jako například řešení případných konfliktů, empatii, zvládnutí emocí, jeho postavení ve skupině dětí, kooperaci nebo dodržování pravidel.

Matějček ve své knize „Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte“ dodává *Poučení*:

„Děti si v předškolním věku hrají na cokoli – jejich repertoár může být už velmi bohatý a proměnlivý. Zdrojem poznatků a inspirace jsou pro ně ovšem především dospělí lidé z jejich nejbližšího okruhu. Budou-li se tedy rodiče pozorně dívat na hru svých dětí (a nemusí to být jenom na maminku a na tatínka, ale třeba i na princezny nebo na zvířata v pralese), mohou v ní objevit (věrohodně, i když třeba v určité karikatuře) své vlastní projevy, postoje, zvyky a zlozvyky, vychovatelské přehmaty a své osobní ctnosti a nectnosti. Děti jsou upřímné a nastavují nám obvykle docela čisté zrcadlo. Starejme se tedy, abychom byli překvapeni spíše příjemně než nepříjemně.“ (Matějček, 2005, s.155).

1.4.7. Role pohádek a vyprávění v životě dítěte

Předškolní věk je bezesporu manifestací dětské fantazie. Pohádky a vyprávění proto sehrávají významnou roli v životě předškoláka.

Doláková uvádí: „*Pohádky jsou pro děti materiálem poznání světa, ve kterém žijí. Každá reálná situace se dá zobrazit příběhem. Poskytují jistotu a bezpečí, s čím se seznamují v příběhu, je pro ně odrazem skutečnosti. Není to život sám, spíše příležitost, jak si jej vyzkoušet, jak mu porozumět. Děti získávají vhled do magického a poetického světa fantazie a dobrodružství. Mohou se soustředit na poznávání akcí a jejich následků, čekají bez dechu na zpravidla šťastný konec, učí se poznávat vtíp a legraci, řešit problémy s humorem a nadsázkou. Navozená situace se může stát vzorem toho, jak by se dítě mělo zachovat v realitě. Příběhy mohou do dětského povědomí vštípit morální poučení bez zbytečného mentorování.*“ (Doláková, 2015, s. 10).

Dále Doláková zmiňuje význam čtení a vyprávění pohádek v každodenním životě dětské skupiny, kdy pohádky mohou posilovat výukové cíle, pomáhat soustřeďovat pozornost na poslech, vyjadřování a porozumění, později na čtení a psaní. Vyprávění pohádek stimuluje tvořivé myšlení, obohacuje slovní zásobu, upevňuje znalost a používání gramatických frází, podporuje rozvoj poznávání vztahů a zákonitostí. (Doláková, 2015, s. 10).

Funkce pohádek podle Dolákové:

- Pohádky poskytují autentičnost
- Pohádky poskytují přirozený plynulý jazyk
- Pohádky jsou skvělým zdrojem motivace
- Příběhy jsou ze života
- Příběhy dodávají životu kouzlo a poezii

1.5. Sebepojetí předškolního dítěte

Za významné období pro rozvoj dětského sebepojetí považuje Vágnerová období batolecí a předškolní věk. Podle Vágnerové si dítě v batolecím věku začíná uvědomovat sebe sama jako aktivní bytost, která je schopna ovlivnit nejbližší okolí i vlastní pozici v něm. Udává, že v předškolním věku je pro rozvoj sebepojetí důležitá možnost pronikat do širší společnosti a nějakým způsobem se zde uplatnit. (*Vágnerová, 2012, s.246*).

Rozvoj sebepojetí a sebehodnocení významně ovlivňuje kontakt s dětmi, ke kterému dochází právě při nástupu do školního kolektivu mateřské školy. Základní obraz o mezilidských vztazích je dítěti předán již v rodině, ale v předškolním věku je významně formován interakcemi v dětském kolektivu.

1.6. Genderová identita předškolního dítěte

Pojem rod (anglicky „gender“) vyjadřuje rozdíly mezi muži a ženami, jejichž podstata spočívá v kulturních a sociálních vzorcích chování. (*Janošová, 2008, s. 40*).

Janošová uvádí, že pojem „gender“ ve spojení s mužstvím a ženstvím byl poprvé použit v článku J. Moneye v roce 1955. V tomto článku autor vyhradil pojem „gender“ pro mužskou a ženskou identitu, která vyplývá ze sebeprožívání, tvrzení a chování jedince a to na rozdíl od identity stanovené na základě jeho anatomické výbavy. (*Janošová, 2008, s.41*).

V Čechách se na problematiku genderové role specializuje pražská nadace „Gender Studies“.

Janošová dále zmiňuje, že rodová identita je vnitřní a ryze privátní složkou lidské osobnosti a tvoří ji genderové atributy, které jedinec prožívá jako jemu vlastní. (*Janošová, 2008, s.42*).

„Ačkoli je genderová identita součástí našeho Já, nemusí se některé její komponenty navenek nijak projevit. Genderová role naopak často zahrnuje i vnější projevy, s nimiž se jedinec příliš neztotožňuje. K roli patří i takové projevy, které jsou užívány za účelem zjištění, nebo jako projev sociální konformity.“ (Janošová, 2008, s.42).

„Vědomí sounáležitosti s vlastním pohlavím je jednou z prvních konkrétnějších složek identity lidského jedince. Od této prvotní sebeidentifikace se pak odvíjí další změny v jeho chování, individuální zájmy a styl, jakým se sociálnímu světu prezentuje.“ (Janošová, 2008, s. 97).

„Nejvýznamnějším milníkem v genderovém vývoji dítěte je okamžik, kdy je schopno zařadit podle pohlaví sebe a druhé. Prvotní rozdíl mezi muži a ženami děti patrně začínají vnímat pozorováním rozdílů mezi otcem a matkou. Nejprve se naučí odlišovat dospělé muže a ženy, teprve později jsou schopny určit pohlaví dětí.“ (Janošová, 2008, s.98).

Vágnerová uvádí, že proces diferenciací genderové identity se projevuje postupnou proměnou způsobu jejího chápání a důležitým mezníkem je uvědomění si její neměnnosti. (Vágnerová, 2012, s.250).

Chápání genderové identity u předškolních dětí (Vágnerová, 2012, s.250, upraveno):

- Ve třech letech si děti neuvědomují, že pohlaví je trvalým znakem lidské osobnosti a gender slouží pouze jako diferenciační kritérium.
- Ve čtyřech letech již dítě ví, že jejich pohlavní identita je trvalým znakem. Dochází k uvědomění si genderové stálosti.
- V pěti letech dítě chápe genderovou konstantnost. Uvědomuje si, že jeho genderová identita se nezmění ani po té, co se za někoho přestrojí. Toto uvědomění si genderové konstantnosti posiluje tendenci hledat vzory mezi lidmi téhož pohlaví, které mu umožní naučit se chovat tak, jak je z daného hlediska žádoucí.

V předškolním věku dítě přejímá názory, postoje, zvyky i projevy chování, které je typické pro vlastní rodovou skupinu nejen od rodinných příslušníků, ale ve větší míře od všech dalších lidí, se kterými je v kontaktu. Bohužel, v dnešní době dochází, vlivem vývoje společnosti, ke změnám v rodičovských rolích. Matka zastává některé z rolí otce a naopak otec zvládne zastoupit matku. Zastoupení mužské a ženské role již není natolik protikladné, aby dítě získalo ten správný výklad a vzor rodičovské role. Dítě, během svého vývoje v předškolním věku, se s rodiči identifikuje - vytváří se pevná a trvalá vazba, kdy dítě „přejímá“ to dobré i špatné z osobnosti rodičů.

Vlivem svého přirozeného vývoje a rozšiřujícím kontaktem s jinými sociálními skupinami si dítě stále více uvědomuje rozdíly mezi mužskou a ženskou rolí. Ve skupině vrstevníků se začíná postupně projevat snaha dítěte chovat se tak, jak si představují ostatní příslušníci stejného pohlaví. Jedná se převážně o výběr hraček, volba herních činností, styl chování a samozřejmě také péče o svůj vzhled a volba oblečení.

1.7. Psychosexuální vývoj a jeho etapy

Pro každý vývojový stupeň jsou charakteristické vývojové změny. Podle Spilkové je sexuální vývoj velmi složitý a komplexní proces, ve kterém se vytvářejí základní komponenty lidského sexuálního chování, tedy pohlavní identifikace, sexuální preference a sexuální reaktivita. (*Spilková in Weiss, 2010, s.98*).

Sexuální vývoj dělí Spilková na tato klíčová období:

- Splynutí zárodečných buněk, kdy je určeno ženské či mužské genetické pohlaví
- Vytvoření ženských a mužských gonád
- Formování ženského vnitřního a zevního pohlavního ústrojí
- Diferenciace pohlavně specifických center v mozku
- Období od narození do 6 let života
- Období latence

- Doba dospívání
- Plný pohlavní život

Souhrnně lze dle Spilkové sexuální vývoj rozdělit do 4 období:

- Od narození do 6 let věku
- 6 let až pubescence
- Puberta až raná adolescence
- Střední až pozdní adolescence

(Spilková in Weiss, 2010, s. 98).

Během prvního roku věku dítěte se jedná o fyzické zkušenosti, mezi něž patří například doteky matky, držení, přijímání potravy, koupání, vyměšování. Postupným vývojem přibývá zkušeností při objevování okolního světa a též vzájemných interakcí s pečujícími osobami, což má vliv na utváření vlastního já a podněcuje dítě k dalšímu zkoumání.

V předškolním období, které nás nyní převážně zajímá, dochází ke spontánnímu vyjadřování primárních tělesných pocitů, zájmu o pohlaví, zvědavosti a genitálního chování.

„Výzkumné práce psychiatrů a psychologů ukázaly, že rozhodujícím obdobím pro vytvoření psychosexuální orientace je věk mezi druhým a třetím rokem života. Po třetím roce by bylo velmi nesnadné změnit chování jedince v tomto směru. Rozhodující období svého psychosexuálního vývoje, za které považujeme zhruba prvních šest let života, prožívá člověk většinou v prostředí rodiny. Přitom hrají hlavní úlohu dva faktory. Za prvé se uplatní při utváření postojů charakter vzájemných vztahů mezi rodiči, které dítě může pozorovat. Za druhé je velmi důležitý první heterosexuální vztah dítěte, který nejčastěji naváže s rodičem druhého pohlaví. Později, v různém věku, dojdou děti k názoru, že se jednou ožení či provdají. Značnou úlohu přitom hraje okolnost, zda děti na základě pozorování rodičů hodnotí manželství jako uspokojivou či nepříjemnou formu soužití s druhým pohlavím.“ (Raboch, 1977, s. 14).

1.8. Teorie Sigmunda Freuda

Sigmund Freud upozornil na důležitost dětského období pro sexuální život v dospělosti a determinoval následující fáze:

- Orální fáze – období 1. roku věku dítěte, kdy uspokojuje své základní fyzické i smyslové potřeby (sání mléka z prsu matky)
- Anální fáze – období 2. roku věku dítěte, kdy dochází k dozrání vegetativní nervové soustavy na základě čehož dítě začíná ovládat své vyměšovací procesy
- Falicko-genitální fáze – období 3. až 5. roku věku dítěte, kdy se objevuje zájem o vlastní tělo i o těla druhých. V tomto období dochází ke spoustě změn ve vývoji osobnosti dítěte i ve vývoji vztahů k druhým lidem.
- Latentní fáze – období 6. až 11. roku věku dítěte, kdy dochází k částečnému „ústupu“ sexuálních zájmů do pozadí
- Genitální stádium – období dospívání, kdy dochází k oživení falického období. Dítě začíná navazovat vztahy mimo rodinu.

(Spilková in Weiss, 2010, s.101).

Říčan se ve své knize „Cesta životem“, v kapitole č. 5 s názvem „Kouzelný svět předškoláka“, v podkapitole „Tak pravil Freud ...“ zabývá Freudovým výkladem dětské sexuality a zmiňuje období Sigmundem Freudem nazvané „falické stádium“, kdy vysvětluje pojem *Oidipovský komplex* a *Elektřin komplex*, který vychází z Freudovo psychoanalýzy.

V pohledu na teorii S. Freuda Říčan zmiňuje možnost přítomnosti masturbace a erekce u dětí předškolního věku. Jedná se o reakci těla na zkoumání, objevování pohlavních orgánů a uvědomování si příjemných pocitů z tohoto prozkoumávání plynoucích. V předškolním období dochází ke zvýšenému zájmu nejen o své pohlavní orgány, ale také o rozdílnost opačného pohlaví. Můžeme pozorovat dětské hry typu „Na doktora“. (Říčan, 2004, s.138).

1.9. Mateřská škola a sexuální výchova

Sexuální výchova ve škole je součástí celkové výchovy dítěte, přičemž zde je význam rodiny primární.

„Úkolem institucionálního předškolního vzdělávání je doplňovat a podporovat rodinnou výchovu a v úzké vazbě na ni pomáhat zajistit dítěti prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených podnětů k jeho aktivnímu rozvoji a učení. Předškolní vzdělávání smysluplně obohacuje denní program dítěte v průběhu jeho předškolních let a poskytuje dítěti odbornou péči. Usiluje o to, aby první vzdělávací krůčky dítěte byly stavěny na promyšleném, odborně podepřeném a lidsky i společensky hodnotném základě, a aby čas prožitý v mateřské škole byl pro dítě radostí, příjemnou zkušeností a zdrojem dobrých a spolehlivých základů do života i vzdělávání.“ (RVP PV, 2016, s.6).

V našem současném školství tvoří téměř většinu vzdělávacích pracovníků ženy a to zejména v předškolních zařízeních, kde je jako učitel zaměstnáno mizivé procento mužů. I tento fakt může významně ovlivnit rozvoj osobnosti dítěte, zvláště z hlediska genderové identity.

„V předškolních letech se však již také začínají objevovat první dětské lásky. Projevy citové náklonnosti mezi dětmi mívají většinou spíše spontánně kamarádský ráz, takže všímavosti pedagogů někdy unikají a samy o sobě nejsou důvodem ke zvýšené pozornosti ze strany okolí. Pedagogové by neměli před dětmi na tento vztah poukazovat, nebo jej znevažovat. Pokud si o jeho citové náklonnosti s dítětem povídají jemu blízcí lidé, mají příležitost dát mu najevo, že takový vztah je v pořádku a není na něm nic špatného.“ (Janošová, 2008, s.131).

1.10. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV)

RVP PV je legislativní dokument, který vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku a současně tak zajišťuje srovnatelnost kvality vzdělání ve všech českých státních mateřských školách.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání pracuje se čtyřmi cílovými kategoriemi, kterými jsou: rámcové cíle, klíčové kompetence, dílčí cíle a dílčí výstupy.

„Záměrem předškolního vzdělávání je rozvíjet každé dítě po stránce fyzické, psychické i sociální a vést je tak, aby na konci svého předškolního období bylo jedinečnou a relativně samostatnou osobností, schopnou (kompetentní, způsobilou) zvládat, pokud možno aktivně a s osobním uspokojením, takové nároky života, které jsou na ně běžně kladeny (zejména v prostředí jemu blízkém, tj. v prostředí rodiny a školy), a zároveň i ty, které ho v budoucnu nevyhnutelně čekají.“ (RVP PV, 2016, s.10).

Obsah RVP PV je uspořádán do pěti základních vzdělávacích oblastí:

- *Dítě a jeho tělo*, kdy je vzdělávací nabídka zaměřena na biologickou oblast dítěte. Snahou je stimulovat a podporovat růst, neurosvalový vývoj dítěte, fyzickou pohodu dítěte, rozvoj manipulace a pohybových dovedností dítěte a učit dítě samoobslužným dovednostem i zdravým životním návykům a postojům
- *Dítě a jeho psychika*, kdy učitel zaměřuje svoji vzdělávací nabídku k podpoře duševní pohody, k psychické zdatnosti a odolnosti dítěte, k rozvoji intelektu dítěte, jeho řeči, jazyka, poznávacích procesů, citů, vůle, sebepojetí, sebevyjádření ... a povzbuzuje dítě k jeho dalšímu rozvoji, poznávání a učení

- *Dítě a ten druhý*, kdy učitel podporuje rozvoj v interpersonální oblasti a to snahou pomoci při utváření vztahů dítěte k jinému dítěti či dospělému, podporuje komunikativní dovednosti, prosociální postoje, vzájemnou kooperaci a osvojování pravidel chování
- *Dítě a společnost*, kdy učitel dítě vzdělává a rozvíjí v oblasti sociálně kulturní a tímto seznamuje dítě se společenstvím ostatních lidí, s pravidly soužití s ostatními a seznamuje dítě s duchovními, kulturními i materiálními hodnotami
- *Dítě a svět*, kdy je učitelem rozvíjeno povědomí o okolním světě a probíhajícím dění v něm, o vlivu člověka na životní prostředí a je vytvářen odpovědný postoj dítěte k životnímu prostředí.

Vzdělávací oblasti určené Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání se vzájemně propojují a ovlivňují. Sexuální výchova není samostatně zařazena do žádné z výše jmenovaných oblastí. Oblast sexuálního vzdělávání je interdisciplinární, prostupuje všemi vzdělávacími oblastmi.

RVP PV mimo jiné poukazuje na možná rizika vztahující se k sexuální výchově a to například:

- Neznalost zdravotního stavu a zdravotních problémů dítěte
- Nedostatek či zkreslení elementárních informací o lidském těle, o jeho růstu a vývoji, o funkcích některých částí a orgánů, o zdraví i možnostech jeho ohrožení, způsobech ochrany zdraví a bezpečí
- Vytváření komunikativních zábran (necitlivé donucování dítěte k hovoru, nerespektování dětského ostychu vedoucí k úzkosti a strachu dítěte)
- Nedostatek možností projevit vlastní city, sdělovat citové dojmy a prožitky a hovořit o nich
- Nevhodné vzory a modely chování
- Nedůstojné jednání, zesměšňování, ponižování
- Nevhodný mravní vzor okolí
- Chybějící informace o tom, jak se chránit před nebezpečím hrozícím od

- neznámých lidí
- Nedostatek pozornosti prevenci vlivů prostředí, které mohou být pro dítě nezdravé a nebezpečné (RVP PV, 2016).

1.11. Role pedagoga při sexuální výchově

Pro vzdělávání dětí v mateřské škole je třeba vytvořit příznivé podmínky. Významným činitelem podílejícím se na výchovně vzdělávacím procesu je právě osobnost učitele.

Gillernová uvádí, že učitelka mateřské školy je pro děti „velmi významným dospělým“, ale také autoritou, o které dítě nepochybuje. Učitelka pracuje se skupinou dětí, kdy je větší možnost působení na dítě, kdy zároveň poskytuje dětem zcela přirozené prostředí pro srovnávání, různé formy sociálního učení. (Mertin, 2015, s.128).

Prioritou úspěšné realizace sexuální výchovy ve vzdělávacím procesu je připravenost učitele a plnohodnotná kompetentnost v oblasti odborně teoretické i didaktické. Neméně důležitou složkou procesu je osobnostní předpoklad učitele. Domnívám se, že většina pedagogických pracovníků se této problematice vyhýbá z osobnostních postojů, kdy se jedná o různé předsudky, rozpaky, stud či vlastní negativní zkušenosti. Dále si myslím, že opomíjení sexuální výchovy vychází s přesvědčením učitele, že tato oblast vzdělávání je věcí soukromou, osobní a patří do kompetence rodiny.

„Učitelka v mateřské škole je pro dítě jedním z prvních dospělých, se kterými se mimo okruh vlastní rodiny setkává. Její chování, komunikace, názory, to, co se jí líbí či nelíbí, co má ráda, co odsuzuje, to vše je pro dítě vzorem, který mu umožňuje vytvářet si hodnotovou orientaci ve světě.“ (Svobodová, 2010, s.77).

Svobodová tímto potvrzuje fakt, že dítě se učí převážně nápodobou a osobnost učitele významně ovlivňuje vývoj dítěte ve všech jeho oblastech, i v oblasti sexuální.

Na základě tohoto můžeme říci, že každý z nás, a tím také každý učitel, vědomě či nevědomě vychovává dítě po stránce sexuální, neboť mu poskytuje vzor svého chování, které má vliv na vývoj sexuality – děti vnímají, jak učitelka reaguje na jejich citové potřeby, jak řeší krizové situace, jak děti vede k vzájemné ohleduplnosti, vzájemným kamarádkým vztahům, ke zdvořilému chování, ke galantnímu chování chlapců k dívkám a podobně. Neméně citlivě děti vnímají, jak se učitelka chová a reaguje v citlivých situacích, kterou je například přistižení dítěte při masturbaci a nebo při situacích spojených s vyměšováním. Významnou úlohu zde také sehrává vzájemná komunikace mezi učitelkou a dítětem – v oblasti sexuální výchovy se jedná zejména o reakce učitelky a její odpovědi na zvědavé dotazy dětí.

Matějček říká: „*Na rovině základních citových vztahů vždycky vychováváme i sexuálně – málo, hodně – dobře, špatně – vědomě, nevědomě – ale vždycky nějak. Záleží tedy na tom jak!*“ (Matějček, 2013, s.91).

1.12. Spolupráce pedagoga s rodiči

Rodiče, jako zákonní zástupci dítěte, mají právo být informováni o obsahu probíhajícího výchovně vzdělávacího programu v mateřské škole, kterou jejich dítě navštěvuje. Jejich právem je také vyjádřit svůj souhlas či nesouhlas s obsahem programu.

Dotazníkovým šetřením bylo zjištěno, že spolupráce učitelky s rodiči spočívá převážně v informovanosti rodičů o probíhající výchově a vzdělávání s obsahem sexuální výchovy. Rodiče tuto skutečnost vítají, ovšem občas se projeví stud a odmítání. Toto stanovisko ze strany rodičů je třeba respektovat. Úlohou učitelky je snaha taktně rodiče přesvědčit o spolupráci a vysvětlit si vzájemné pochybnosti a obavy, aby se předešlo nedorozumění a zbytečným konfrontacím.

1.13. Jak realizovat sexuální výchovu v mateřské škole

Abychom mohli realizovat sexuální výchovu v dětském kolektivu, musíme akceptovat důležitá pravidla, mezi něž patří:

- Etika
- Zohlednění úrovně sociálního a rozumového vývoje dětí
- Vzájemná důvěra a pozitivní klima třídního kolektivu
- Pravdivost předávaných informací, které musí být přiměřené věku
- Volba vhodných metod a pomůcek
- Spolupráce mateřské školy s rodiči (jsou informováni o obsahu i metodách)

Úskalí sexuální výchovy v preprimárním vzdělávání spočívá především v různorodosti sociálního a rozumového vývoje jednotlivých dětí v třídní skupině.

Při zařazování sexuální výchovy do vzdělávacího procesu využíváme převážně situací, které nám poskytují reálné situace – děti kladou otázky z této oblasti, některému z dětí se narodil sourozenec či je jeho maminka těhotná, ve třídě se vyskytla citlivá situace (děti zpozorovaly některý z druhů sexuálního chování u vrstevníka) a podobně. Lze využít i příkladu ze světa zvířat.

Realizace sexuální výchovy je založena zejména na situačním učení a na základě hravé formy. Je nutné respektovat věk, rozumovou a sociální úroveň dětí.

Čábalová uvádí oblasti, které mohou být základním obsahem sexuální výchovy:

- Citové a sociální vztahy mezi lidmi (kamarádství, přátelství, vztahy v rodině)
- Vztahy mezi mužem a ženou, otázky rodinných vztahů
- Rozdíly mezi oběma pohlavími
- Péče o zdraví a vlastní tělo

- Cit pro osobní soukromí, přirozený stud
- Vznik života a narození dítěte
- Ochrana před nebezpečím úchylných jedinců (týrání a sexuální zneužívání dítěte, pedofilie)

Za vhodná témata programu sexuální výchovy v MŠ Čábalová považuje:

- Znáám lidské tělo a umím správně pojmenovat všechny jeho části
- Víám odlišnosti chlapců a děvčat, muže a ženy
- Mááme se rádi
- Víám, co je soukromí a stud
- Mé tělo patří jen mně
- Své tělo musím udržovat v čistotě a zdravé
- Moje tělo se bude měnit, porostu a jednou budu dospělý
- Víám, jak jsem se narodil

(Čábalová, 2006, s.15).

Při realizaci sexuální výchovy lze využít různých metod vzdělávání. Mezi vhodné metody lze zařadit především dialog, kdy dochází k vzájemné komunikaci, při níž jsou sdělovány informace i názory všech přítomných. Dále lze využít různých forem demonstračních metod – vizuální (využití obrázků, hraček, didaktických pomůcek), akustické (CD), audiovizuální (DVD) či přímých reálných situací (návštěva maminky s živým miminkem).

Velký význam má práce s pohádkou a příběhem, zařazování dramatizace pohádek a příběhů (nejlépe se závěrečnou reflexí a ponaučením) a především vlastní herní aktivity dětí, které lze doplnit o rozhovory, práci s obrázky, čtení pohádek, výtvarné činnosti, hudební činnosti, námětové hry či hry experimentální.

1.14. Rizika při opomíjení sexuální výchovy

Sexuální výchova má své opodstatněné místo i ve výchovně vzdělávacím procesu u dětí předškolního věku. Jedná se o citlivé téma, které bývá často tabuizováno, odmítáno a v souvislosti s tím jsou vyslovovány otázky typu: Kdo by měl s dětmi mluvit o sexu?, Kdy je ten vhodný čas začít se sexuální výchovou?, Jakou formou dítěti informace sdělit?, Je vhodné mluvit o sexualitě s dítětem? A mnoho dalších obdobných otázek.

Dnešní moderní svět je v mnoha ohledech nebezpečný, a to zvláště pro malé, nezkušené dítě. Na všechny z nás útočí ze všech stran média (možnost pořadů s nevhodnou tematikou, internet a jeho sociální sítě, tisk s „neslušnými obrázky“ atd.). Negativní vliv na dítě může mít i starší sourozenec či kamarád, který poskytuje lživé informace. Nebezpečí ovšem hrozí i od osob dítěti blízkých či neznámých, což považuji za nejhorší variantu.

Myslím si, že sexuální výchova v mateřské škole má své opodstatněné místo právě jako prevence vzniku patologického vývoje sexuální stránky dítěte a také jako prevence sexuálního násilí, které je páčáno na dětech.

Rizika při opomíjení sexuální výchovy jsou:

- Patologický psychosexuální vývoj dítěte
- Riziko sexuálně přenosných nemocí, AIDS, HIV
- Neplánované těhotenství
- Sexuální zneužívání dítěte

1.14.1. Patologický psychosexuální vývoj dítěte

Etapy a význam psychosexuálního vývoje dítěte jsem uvedla v kapitole „Psychosexuální vývoj a jeho etapy“. Při nevhodné sociální interakci dítěte může dojít k patologickému psychosexuálnímu vývoji, což má negativní následky v budoucím (dospělém) životě dítěte.

1.14.2. Riziko sexuálně přenosné nemoci, AIDS, HIV

Problematika sexuálně přenosných nemocí se předškolního dítěte přímo netýká, ovšem je zde možnost, že dítě zaslechne v médiích či z úst někoho staršího, kteroukoliv informaci týkající se těchto nemocí, což může malé dítě znejistit a bude mít potřebu vysvětlení. V tomto případě dítě požádáme, aby sdělilo obsah slyšeného a nahradíme mylné informace správnými fakty. Můžeme dítěti sdělit, že tento druh nemocí se přenáší zvláštním způsobem, např. krví nemocného a nikoliv pouhým setkáním s nemocným člověkem či při podání ruky, a tím ho ujistit, že v jeho případě není třeba mít obavy z nakažení tímto onemocněním.

1.14.3. Neplánované těhotenství

S touto problematikou se setkávají převážně starší děti, které již navštěvují základní školu. Ovšem i dítě předškolního věku může řešit tuto otázku a to vlivem zprostředkování poznatku médií či objevením krabičky s prezervativy v obchodě. V tomto případě jednoduše a pravdivě odpovíme, přičemž obsah odpovědi přizpůsobíme věku dítěte.

1.14.4. Sexuální zneužívání dítěte

Sexuální zneužívání dětí je často těžce zjiitelné a prokazatelné. Zanechává vážné následky na osobnosti dítěte. Tomuto tématu se věnuje podrobněji následující kapitola.

1.15. Problematika sexuálního zneužívání dítěte

Pöthe zmiňuje definici pohlavního zneužití dítěte podle Zdravotní komise Rady Evropy v roce 1992 ve znění: *pohlavní zneužití dítěte je nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoli pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoli, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoli, kdo dítě zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba. (Pöthe, 1996, s.39).*

Pohlavní zneužívání Pöthe, dle medicínského hlediska, dělí na:

- Bezdotykové (setkání s exhibicionisty, vystavování dítěte pornografickým materiálům)
- Kontaktní (dochází k pohlavnímu kontaktu, včetně laskání prsou a pohlavních orgánů, pohlavnímu styku, orálnímu či análnímu styku)

Definice sexuálního zneužívání podle Národního centra pro zneužívané a zanedbávané děti (NCCAN) zní: *„Kontakty nebo interakce mezi dítětem a dospělým, při kterých je dítě použito pro sexuální stimulaci pachatele nebo jiné osoby. Sexuální zneužití může spáchat také člověk mladší osmnácti let, pokud je významně starší než oběť, nebo když je v pozici, která mu dává nad druhým dítětem moc.“ (Mufson, 1996, s.46).*

Sexuální zneužívání dětí je velmi závažné téma nesoucí s sebou mnoho bolesti, strachu, úzkosti a patologie v psychosexuálním vývoji jedince, jakýmkoli způsobem zneužívaného. Sexuální zneužívání probíhá skrytě a je obtížně prokazatelné. Nejčastěji bývají zneužívané děti do věku 8let. Pachatelem bývá většinou někdo z příbuzných osob, nejčastěji otec dítěte (více často nevlastní otec).

Veřejně známé je tvrzení, že sexuálního zneužívání a dalších delikvencí se dopouštějí lidé, kteří jsou „jiní“, lidé, kteří jsou izolovaní, jinak vypadající a chovající se „divně“. Pravdou ovšem je, že lidé dopouštějící se sexuálního zneužívání mohou pocházet ze všech skupin společnosti. Může se jednat o lidi různé rasy, všeho náboženského vyznání, nejrůznějšího věku a různorodé sociální vrstvy obyvatelstva.

Zneužívající lidé mohou být různého stupně vzdělání i příjmů, žijící ve velkoměstě či malé vesnici a může to být muž i žena.

Matějček uvádí tři rizikové činitele ve spojitosti s týráním, zneužíváním a zanedbáváním dětí. Jsou jimi:

- Rizikovní dospělí – ti, kteří s největší pravděpodobností mohou dětem ublížit
- Rizikové děti – ty, které s větší pravděpodobností než jiné mohou k sobě ubližování přitahovat
- Rizikové situace – ty, v nichž s větší pravděpodobností než v jiných dochází k ubližování víceméně normálními dospělými víceméně normálním dětem.

(Matějček, 2003, s.25).

Spilková uvádí rizikové faktory, které přispívají k možnosti sexuálního zneužívání:

- Sociální prostředí, které může sexuální zneužití usnadňovat
- Nevhodný způsob rodinné výchovy
- Dysfunkčnost rodiny
- Nedostatečná sexuální výchova a informovanost dítěte
- Nemoc v rodině
- Děti s nízkým sebevědomím
- Otevřenost, možnost svěřit se někomu
- Dítě s určitým stupněm postižení

(Spilková in Sexuální výchova, 2003, s.7).

Dunovský zmiňuje problematiku komerčního sexuálního zneužívání dětí, za něž se pokládá každé užití dítěte pro sexuální účely za finanční či jinou odměnu. Tato odměna je poskytována přímo dítěti, či jeho rodičům, kteří dítě „prodali“. Mezi nejzávažnější formy komerčního zneužívání patří obchod s dětmi, dětská prostituce a dětská pornografie. *(Dunovský in Weiss, 2005, s.139).*

Z praxe, při účasti na různých besedách na školách, uvádí Spilková zkušenost, že ten, komu se dítě může svěřit se svým trápením, nebývá rodič či někdo příbuzný, ale učitel. V tomto případě je třeba dítě vyslechnout, sledovat jeho nonverbální projevy a dát dítěti pocit bezpečí a podpory. V případě podezření je možné kontaktovat např. Bílý Kruh Bezpečí a poradit se o dalším postupu v řešení, neboť každý občan naší republiky má ohlašovací povinnost, pokud zjistí narušení zákona. (*Spilková in Sexuální výchova, 2003, s.15*).

Pedagog může požádat o konzultace situací také například na Lince důvěry (anonymně), či v dětských krizových centrech a orgány právní ochrany dětí (OSPOD).

1.15.1. Emocionální reakce a změny chování sexuálně zneužívaných dětí

Uvádím v tabulce přílohy č. 1. (*Sexuální výchova, 2003, s.20*).

1.15.2. Prevence v oblasti sexuálního zneužívání dětí

Prevence je nejdůležitější součástí sexuální výchovy, i výchovy celkové. Lze ji rozdělit na prevenci primární, sekundární a terciální. (*Täubner in Weiss, 2005, s.57*).

➤ Primární prevence

Cílem je minimalizovat riziko vzniku sexuálního zneužívání. Jejím základem je utvářet v osobnosti každého dítěte identifikované vědomí sebe, vědomí svých dětských práv a dovednosti obrany svých práv. (*Täubner in Weiss, 2005, s.57*).

Täubner dále poukazuje na význam vzdělávání budoucích a stávajících učitelů v oblasti problematiky týrání a sexuálního zneužívání dětí. Říká, že by pedagogické fakulty, jež připravují budoucí učitele, měly do svých programů pedagogických a psychologických disciplín začlenit projekt sexuální výchovy, jehož součástí je právě i prevence sexuálního zneužívání dětí. (*Täubner in Weiss, 2005, s.57*).

Základem primární prevence sexuálního zneužívání je osvěta problematiky zaměřená na širokou veřejnost, rodiče a pedagogy.

Rodiče i učitelé mohou primární prevenci u dětí podpořit těmito činnostmi:

- Povzbuzovat děti, aby se nebály vyjadřovat své pocity
- Naučit děti říkat „NE“
- Odpovídat na otázky dětí
- Mluvit o lidském těle a sexualitě
- Vysvětlit rozdíl mezi vhodnými a nevhodnými doteky
- Zdůraznit, že žádný dospělý nemá právo se dotýkat jeho intimních partií
- Objasnit dítěti rozdíl mezi dárkem a úplatkem
- Hrát s dětmi hry typu „Co bys dělal kdyby“
- Naučit děti znát své jméno, bydliště, jak zavolat pomoc a nacvičit reakce v krizových situacích

Významnou úlohu primární prevence sehrávají preventivní programy a akce pořádané přímo ve vzdělávací instituci.

Účelem těchto akcí je, aby si dítě osvojilo následující postoje:

- Moje tělo patří mně a mám právo si ho chránit
- Existují bezpečné a nebezpečné dotyky, které jsou často zahaleny tajemstvím
- Nesmím tolerovat žádné nepříjemné dotýkání a manipulace s tělem, které ve mně budí obavy
- Mám právo říci „ne“
- Mám ve svém okolí osoby, kterým se můžu kdykoliv a s čímkoli bez obav svěřit
- Víím, že pokud se svěřím, můžu ubližování zastavit

(Pöthe, 1996, s.72).

➤ Sekundární prevence

Cílem sekundární prevence je vytipování rizikových skupin obyvatelstva, rizikových životních situací, za nichž k sexuálnímu zneužívání dětí dochází. Je třeba působit na tyto podmínky, aby se možnost působení sexuálního zneužívání snížila na minimum.

➤ Terciální prevence

Cílem terciální prevence je zamezení opakování násilí vůči dítěti. Lékař, psycholog, pedagog, vychovatel, rodiče apod. se podílejí na tom, aby zneužitě dítě nebylo dále poškozováno a poškození, které dítě utrpělo, bylo minimalizováno. (Täubner in Weiss, 2005, s.58).

2. PRAKTICKÁ ČÁST I

2.1. Úvod

Problematiku sexuálního vzdělávání na teoretické úrovni jsem nastínila v první kapitole mé bakalářské práce. Nyní budu zjišťovat faktické povědomí učitelek o sexuální výchově v různých věkových skupinách a odlišného stupně vzdělání. Do jaké míry se potvrdí hypotéza, že učitelky s vyšším vzděláním mají vyšší povědomí o problematice sexuální výchovy? Jak často je sexuální výchova zařazována do integrovaného vzdělávání v mateřské škole? Do jaké míry mají děti zvědavé otázky na učitelky? A v neposlední řadě, jaká je spolupráce s rodiči v této problematice?

2.2. Metodika dotazníku

Za cíl bakalářské práce jsem si zvolila vytvoření tematického bloku pro učitele mateřských škol v oblasti sexuální výchovy v předškolním vzdělávání. Základním bodem k vytvoření zmíněného tematického celku bylo zmapování, jaké povědomí mají učitelky o sexuální výchově. Pro toto jistění jsem zvolila nejvíce používanou psychologickou a pedagogickou metodu a tou je dotazníkové šetření. Podstatou dotazníkového šetření je sběr dat a různých doplňujících informací od dotázaných respondentů.

Metoda dotazníkového šetření má své světlé i stinné stránky. Mezi pozitivní stránky bych zařadila získání velkého množství dat za relativně krátkou dobu v přesně stanovených kvalifikačních ukazatelích. Negativní stránka věci je objektivnost dotazníkového šetření. Ne každý respondent vyplňuje dotazník o samotě, tudíž může docházet k ovlivňování výsledků. Pro účely mé bakalářské práce jsou tyto „statistické chyby“ akceptovatelné.

Dotazník byl vytvořen na základě následujícího postupu:

- Stanovení cíle dotazníkového šetření
- Rozdělení dotazníku do několika okruhů
- Rozdělení otázek dle chronologie v návaznosti na jednotlivé okruhy
- Vytvoření úvodního slova a poděkování
- Srozumitelnost dotazníku byla ověřena v předvýzkumu

Vytvořený dotazník jsem předložila kolegyním v zaměstnání a vytvořila předvýzkum. Tímto krokem jsem si zároveň zjistila srozumitelnost dotazníku a relevantnost jednotlivých odpovědí. Po navrácení a připomínkování dotazníků byly některé otázky opraveny a provedeno samotné dotazníkové šetření.

Dotazník je rozdělen na 4 základní okruhy, které se navzájem prolínají.

1. Obecné otázky

Tuto část bych také mohla nazvat tzv. „Kvalifikační otázky“, neboť jde o otázky, podle kterých je vyhodnocen (kvalifikován) celý dotazník (věk, vzdělání, délka praxe a pohlaví).

Otázky týkající se věku a praxe jsem si nadefinovala do předem stanovených intervalů z důvodu snížení obrovského množství dat na mnou užitnou hodnotu. Tyto obecné otázky obsahují uzavřené a intervalové otázky.

2. Specifické otázky

Jedná se o osm podotázek, které jsou tematicky zaměřené na obecné informace týkající se sexuální výchovy. V tomto okruhu byly použity otázky otevřené, uzavřené, polouzavřené a intervalové.

3. Sexuální výchova ve školce

Otázky této části dotazníku směřují na pedagogické pracovníky a jejich metody k vyučování sexuální výchovy v mateřské škole. Cíl byl zaměřen na zjištění do jaké míry a pomocí kterých metod realizují učitelé sexuální výchovu ve své praxi.

4. Závěrečné otázky

Závěrečné otázky mapují, do jaké míry učitelé spolupracují či informují rodiče o tom, že je jejich dítě sexuálně vzděláváno, a postoj rodičů k této problematice.

2.3. Výsledky dotazníků a jeho závěrečné vyhodnocení

Tato kapitola je věnována výsledkům, které jsem vyhodnotila na základě dotazníkového šetření. Mezi respondenty bylo rozdáno celkem 60 dotazníků, z nichž se mi vrátilo 55 vyplněných, či částečně vyplněných. Při této skutečnosti je úspěšnost navrácených dotazníků cca 91,5 procenta.

První blok otázek obsahuje faktografické otázky. Respondenti byli dotazováni na pohlaví, věk, délku pedagogické praxe a nejvyšší dosažené vzdělání.

Otázka 1a): Pohlaví

Jak již bylo zmíněno, vrátilo se mi celkem 55 vyplněných či částečně vyplněných dotazníků. Bohužel ve školkách, kde probíhal výzkum, nebyl žádný zástupce mužského pohlaví. Tudíž všech 55 dotazníků vyplnily ženy.

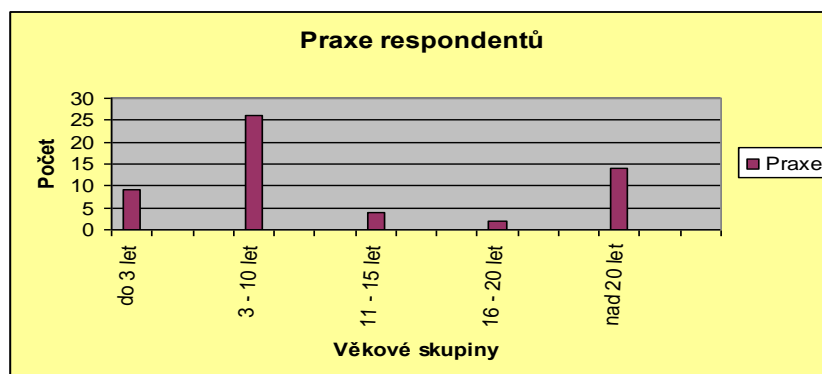
Otázka 1b): Věk pedagogického pracovníka

Věk pedagogického pracovníka je základním hodnotícím kritériem dotazníku.

Otázka 1c): Pedagogická praxe

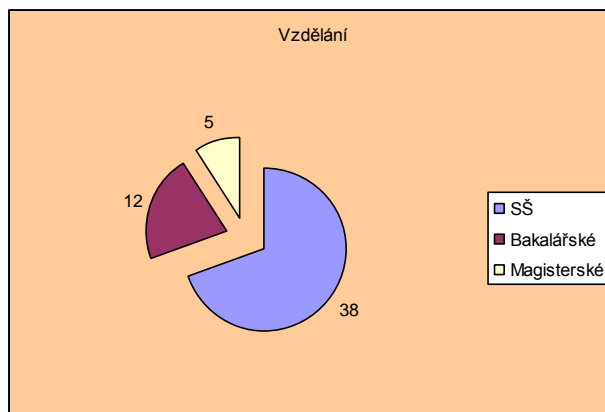
Na základě délky praxe učitelek jsem se snažila zjistit, zda mladší pedagogičtí pracovníci se zabývají problematikou sexuální výchovy více než jejich starší kolegyně.

Otázka 1d): Vzdělání

Výsledky této otázky budou prezentovány u některých dalších otázek. Odpovědi jednotlivých respondentů na otázky týkající se sexuální výchovy jsou překvapivé. Mohla

bych říci, že naprosto popírají mou hypotézu, ke které jsem si myslela, že výsledky budou směřovat.

Otázka 2a): Myslíte si, že má být sexuální výchova zařazena do předškolního vzdělávání?

U této otázky většina respondentů volila kladnou odpověď. Ovšem je zarážející, že celkem 18 respondentek se domnívá, že sexuální výchova nemá být zařazena do předškolního vzdělávání. Jedná se přibližně o 33%, z čehož je celkem 14 respondentů se středoškolským, 2 s bakalářským a 2 s magisterským vzděláním.

Otázka 2b): Myslíte si, že je sexuální výchova výhradní záležitostí rodičů?

V této otázce odpovědělo celkem 11 respondentů, že sexuální výchova je výhradní záležitostí rodičů. Zajímavý je fakt, že každý pátý respondent volil odpověď NE. Jedná se o 9 respondentek se středoškolským, 1 s bakalářským a 1 s magisterským vzděláním.

Otázka 2c): Kladou Vám děti otázky týkající se oblasti sexuální výchovy?

V 38 procentech byla odpověď záporná, což představuje ve výsledku 21 záporných odpovědí. Zbýlých 34 respondentů odpovědělo kladně.

Otázka 2d): Pokud jste odpověděli na předchozí otázku ANO, které oblasti se otázky nejvíce týkají? (Oznámkujte jako ve škole 1 = velmi často, 5 = vůbec ne)

Dle preference jednotlivých odpovědí jsem sestavila žebříček nejčastěji kladených otázek ze strany dětí.

- 1) Varování před nebezpečnými lidmi
- 2) Péče o vlastní tělo
- 3) Vztah mezi mužem a ženou
- 4) Vznik života
- 5) Rozdíl mezi pohlavími

Otázka 2e): Jakým způsobem reagujete na dotazy?

Na tuto otázku odpovědělo 48 respondentů. Odpověď „Pravdivě odpovím“ volilo 46 z dotázaných. „Odpovědi se vyhýbám“ a „Odkazuji na rodiče“ měly shodně po 1 odpovědi.

Otázka 2f): Setkali jste se ve Vaší praxi se sexuálně zneužívaným dítětem?

Ve své dosavadní praxi se 50 respondentů nesešlo se sexuálně zneužívaným dítětem, 4 neví a 1 respondent odpověděl kladně.

Otázka 2g): Myslíte si, že dokážete rozpoznat sexuálně zneužívané dítě?

Pouze 8 respondentek si myslí, že by dokázala rozpoznat sexuálně zneužívané dítě. Ve 43 dotaznících byla shodně vyznačena odpověď „Nevím“. Zbylé 4 dotázané odpověděly „Spíše ne“.

Otázka 2h): Pokud jste odpověděli ANO, či spíše ANO vypište, jak se podle Vás rozpozná sexuálně zneužívané dítě?

Na tuto otázku odpovědělo pouze 7 respondentů, ostatní nebyly vyplněny. V jednom případě odpovědi byla popisována situace z jiného pohledu, a to jak učitel měl nevhodné chování, které již hraničilo se sexuálním zneužíváním dětí ve školce.

Otázka 3a): Zařazujete sexuální výchovu do výchovně vzdělávacích procesů?

U této otázky volilo více než 36 % odpověď ne, což je 20 odpovědí. Velmi alarmující je fakt, že z těchto respondentů má 1 magisterské a 3 bakalářské vzdělání, věkově spadající do skupiny 21 – 40 let.

Otázka 3b): Pokud jste na předchozí otázku odpověděli ANO, jak často?

Dle frekvence odpovědí jsem sestavila opět žebříček. V tomto případě pouze jeden, jelikož vyhodnocení dle věku a praxe bylo naprosto totožné.

- 1) Dle potřeby
- 2) Jednou za pololetí
- 3) Jednou za měsíc
- 4) Jednou za rok
- 5) Jednou za týden

Otázka 3c): Pokud jste odpověděli ANO na otázku 3a), jaké metody využíváte?

I v tomto případě nehrál věk a praxe žádnou roli na odpovědi respondentů. V obou případech byly odpovědi následující:

- 1) Slovní metody
- 2) Hravé metody
- 3) Názorné metody
- 4) Praktické metody

Otázka 4a): Jsou rodiče informováni, že je jejich dítě sexuálně vzděláváno?

Na tuto otázku odpovědělo 46 respondentů. Výsledkem je 19 odpovědí ANO a 27 odpovědí NE.

Otázka 4b): Spolupracujete s rodiči v rámci sexuální výchovy?

V rámci sexuální výchovy spolupracuje s rodiči pouze 11 učitelek, kterým byl dotazník předložen k vyplnění. V ostatních případech zůstala otázka nevyplněna.

Otázka 4c): Pokud je Vaše odpověď na předchozí otázku ANO, v čem spolupráce spočívá? Doplňte.

Tuto otázku vyplnilo pouze 10 respondentů. Jedná se spíše o jakousi informovanost a ne spolupráci v pravém slova smyslu.

Otázka 4d): Reakce rodičů na sexuální výchovu ve školce?

Podle získaných odpovědí většina rodičů sexuální výchovu ve školce vítá. Po 2 případech byla zvolena odpověď „stud“ a „odmítání“.

2.4. Závěrečné hodnocení dotazníku

Dotazníkovým šetřením se potvrdila má hypotéza, že sexuální výchova je v mateřských školách obávaným a opomíjeným tématem.

Při osobním předávání dotazníků jsem se setkala se vstřícností ze strany učitelek, ovšem při sdělení názvu tématu, kterého se dotazníky týkají, většina dotazovaných byla zaskočena, trochu znejistěla a projevila slovně obavy z vyplnění.

Domnívám se, že značná většina dospělých si pod pojmem sexuální výchova představuje pouze samotný sexuální akt a tematické podobnosti a nemá poznatky, že do tohoto tématu spadají i základní informace o tom, jak vypadá naše tělo, pojmenovávání částí a orgánů lidského těla, hygienické návyky a péče o své tělo, narození dítěte a péče o něj a hlavně vztahy v rodině i mezi vrstevníky, nebát se pojmenovávat pohlavní orgány, které k tělu člověka patří a tyto náměty by neměly být v mateřské škole tabu.

Jak jsem zmínila v teoretické části, je třeba zařazovat projekt sexuální výchovy do programu pedagogických a psychologických disciplín při vzdělávání pedagogických pracovníků, aby bylo rozšířeno podvědomí učitelů o nutnosti zařazování sexuální výchovy do vzdělávání dětí, ať z důvodu pozitivního a optimálního psychosexuálního vývoje dítěte, taktéž v rámci primární prevence sexuálního zneužívání dětí.

3. PRAKTICKÁ ČÁST II

3.1. Úvod

Obsah sexuální výchovy je velmi specifický a při jejím zařazování do vzdělávacího procesu musíme být velmi opatrní, obezřetní a volit vhodnou formu. Toto téma zařadíme v situaci, kdy je nám dána příležitost ze strany dítěte – zvědavá otázka, reakce dětí na konkrétní situaci, která se ve třídě odehrála, narození sourozence některému z dětí ve třídě, setkání s těhotnou ženou, pozorování sexuálního chování zvířat při vycházce či návštěvě zoologické zahrady apod.

Téma sexuality je velice citlivé, ovšem z důvodu důležitosti pro budoucí život, je třeba ho neopomíjet, neboť je běžnou součástí našeho života – lidského i zvířecího.

Do sexuální výchovy se pouštíme v případě, že je ve třídě mezi dětmi přátelské klima a jsou vytvořeny pozitivní vazby mezi dětmi navzájem a též důvěra mezi dětmi a učitelkou. Všichni se mezi sebou znají, funguje prosociální chování a úcta k druhému (neposmívají se, respektují se navzájem).

Praktická část vychází z osobních zkušeností z praxe v mateřské škole a také z výsledku dotazníkového šetření v rámci vypracování této bakalářské práce, kdy bylo zjištěno, že dětmi nejčastěji pokládané otázky se týkají „Varování před nebezpečnými lidmi“ a „Péče o vlastní tělo“ (otázka č. 2d) v hodnoceném dotazníku).

3.2. Vzdělávací projekty k sexuální výchově dětí předškolního věku

3.2.1. Tematický plán: Poznáváme lidské tělo

Při své praxi v MŠ jsem se často setkávala s tím, že během chystání se k odpočinku, kdy probíhalo převlékání do pyžámek, děti přirozeně zkoumaly své tělo, porovnávaly rozdíly s ostatními vrstevníky, přičemž někdy docházelo k projevům výsměchu, které plynuly z neznalosti a nerespektování druhého.

Při volné hře jsem pozorovala, že si děti rády hrají v naší školkové ordinaci „na doktory“ a holčičky tam chodily „jako do porodnice“ – rodit plyšáky, které měly schované pod tričkem. Děti při své hře napodobují reálné životní situace, reagují na získané informace, které obohacují svojí fantazií. Dítě potřebuje získat nové poznatky a zkušenosti. Domnívám se, že je třeba ponechat děti v jejich fantazijním světě, ale zároveň také využít právě tyto situace, abychom jim přirozeně pomohli získat nové poznatky, eventuálně odbourali jejich špatně vytvořené předsudky a zkreslené informace vysvětlili adekvátním způsobem.

Těchto reálných situací v naší třídě mateřské školy jsem využila, abych dětem poskytla znalosti z oblasti poznání lidského těla a jak miminko přichází na svět, což obsahově spadá právě do sexuální výchovy, která je tématem mé bakalářské práce.

Dílní vzdělávací cíle:

- osvojení si poznatků o těle a jeho zdraví
- osvojení si poznatků a dovedností důležitých k podpoře zdraví, bezpečí, osobní pohody i pohody prostředí
- vytváření životních návyků a postojů podporujících zdravý životní styl
- rozvoj komunikativních dovedností
- poznávání sebe sama, rozvoj pozitivních citů ve vztahu k sobě, uvědomění si vlastní identity

- posilování prosociálního chování
- rozvoj schopnosti žít ve společenství ostatních lidí

Očekávané výstupy: Dítě:

- pojmenuje části těla, některé orgány, včetně pohlavních
- dokáže se chovat tak, aby neohrožovalo zdraví, bezpečí a pohodu svou ani druhých
- dokáže rozlišit, co jeho tělu prospívá a co mu naopak škodí
- umí se chovat prosociálně
- dokáže formulovat otázky, odpovídat, slovně reagovat na vzniklé situace
- uvědomuje si svou samostatnost, zaujímá vlastní názory a postoje
- ví, že všichni lidé (děti) mají stejnou hodnotu, přesto, že je každý jiný
- chápe, že každý má ve společenství svou roli, podle které je třeba se chovat

Rizika:

- nedostatečný respekt k individuálním potřebám dětí
- neznalost zdravotního stavu a zdravotních problémů dítěte
- nedostatek či zkreslení elementárních informací o lidském těle, o jeho růstu a vývoji, o funkcích některých částí a orgánů
- vytváření komunikativních zábran
- nedostatek možností projevit vlastní city, sdělovat citové dojmy a prožitky a hovořit o nich
- nevhodné vzory a modely chování
- nedůstojné jednání, zesměšňování, ponižování
- nevhodný mravní vzor okolí

Tematické celky vzdělávacího plánu „Poznáváme lidské tělo“:

- Jak vypadám – znám své tělo a umím vše pojmenovat
- Já jsem holka a ty kluk
- Jak rostu
- U lékaře
- Umím pečovat o své tělo
- Narodilo se miminko

3.2.1.1. Téma: Jak vypadám – znám své tělo a umím vše pojmenovat

Co by se měly děti dozvědět:

Hlavním cílem tohoto tématu je seznámit děti s jednotlivými částmi a základními orgány lidského těla, naučit se je pojmenovat správnými názvy (u mladších dětí používáme familiárnější výrazy, u předškoláků pojmenováváme odborněji, zvláště pohlavní orgány – penis, vulva, děloha, ňadra, ...) a poznat jejich základní funkci. Zaměříme se na poznávání odlišností lidského těla a uvědomění si odlišností každého z nás, přičemž neopomeneme zdůraznit, že tyto rozdíly mezi lidmi jsou přirozené a je třeba toto respektovat.

Činnosti s dětmi:

To jsem já

Pomůcky: encyklopedie lidského těla, model lidského těla či sady lidských orgánů, velký arch papíru, psací pomůcky

Průběh činnosti: V úvodu si s dětmi prohlédneme encyklopedie o lidském těle. Společně sestavujeme model lidského těla či skládáme lidské orgány. Necháme děti, aby si pozorně prohlédly ostatní kamarády, a po té je vyzveme k vytvoření skupinek. Po vzájemné domluvě si vybrané dítě lehne na velký arch papíru a ostatní kamarádi obkreslí jeho tělo. Společně pak dokreslí ostatní části těla a detaily.

Obr. 1: Sestavování orgánů

Činnost můžeme doplnit říkadlem, které lze i pohybově ztvárnit:

Tělo

Levá ruka, pravá ruka,

do dlaně si prstík ťuká.

Pěsti, lokty, ramena,

hlava, břicho, kolena.

Oči, pusa, nos,

ten kluk (např. Josífek) je (chodí) bos.

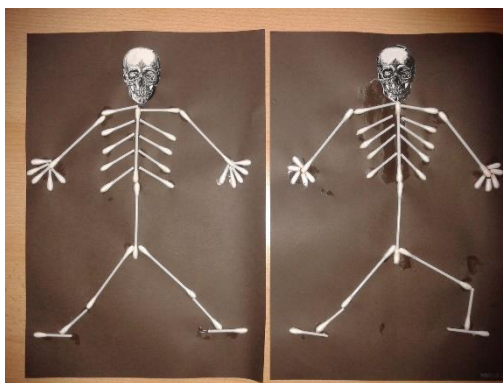
(Kafometík, 2015)

Evaluace: Děti si se zájmem prohlížely encyklopedie o lidském těle a s nadšením se pustily do obkreslování samy sebe. Zaznamenala jsem rozpaky u některých dětí, když jeden předškolák se smíchem dokresloval pohlavní úd. Vysvětlili jsme si, že je to součást našeho těla a má svoji důležitou funkci – vylučování moči. Po tomto vysvětlení byly dětmi vzneseny dotazy ohledně močového ústrojí. K vysvětlení jsem použila encyklopedii lidského těla s názorným zobrazením močové soustavy.

Moje kostra

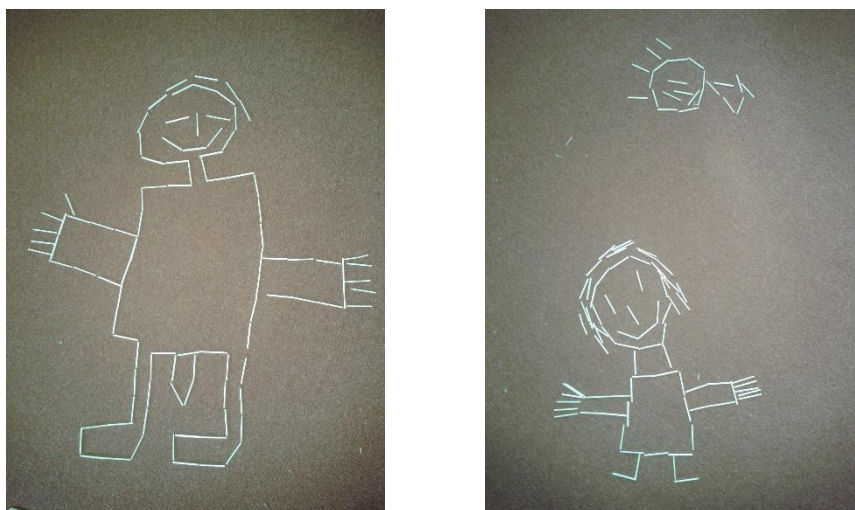
Pomůcky: vatové tyčinky, černý papír, lepidlo, nůžky, obrázek lidské kostry, vytištěný obrázek lidské lebky pro daný počet dětí

Průběh činnosti: Seznámíme děti s podobou lidské kostry a vysvětlíme jim její funkci v našem těle. Necháme je, aby si samy sestavily vlastní kostru z vatových tyčinek.

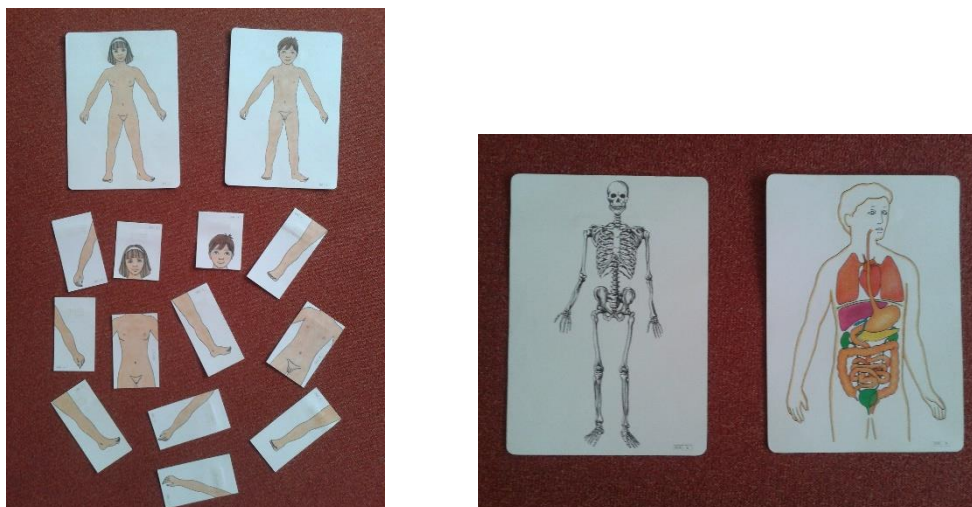
Obr. 2: Kostra z vatových tyčinek

Evaluace: Při této činnosti měl u dětí veliký ohlas obrázek lidské lebky. Asociačně komentovaly „moderní“ seriálové postavy s obdobnou podobou. Následně jsme si s dětmi poskládali postavu z malých dřevěných tyček. Děti skládaly samostatně a někteří již znázornily získané poznatky.

Obr. 3: Postava z dřevěných tyček

Další činnosti: Sestavování obrázku lidského těla, pojmenovávání a poznávání kostí či orgánů lidského těla na obrázku.

Obr. 4: Lidské tělo (Demonstrační obrázky, 1997)

Já jsem ten a umím tohle ...

Pomůcky: žádné

Průběh činnosti: Jedná se o pohybovou hru, hry se děti v libovolném pořadí střídají a přitom se představují a předvádějí jimi vymyšlený pohyb některou částí svého těla. Například: „Já jsem Anička a umím zvednout obě ruce nad hlavu“ – ostatní děti nápodobou předvedou zadaný pohyb.

Evaluace: Při této činnosti jsme s dětmi zažili spoustu legrace a zjistili jsme, že některé pohyby našeho těla jsou legrační a taky, že někteří kamarádi umějí pohyb, který třeba zrovna já neumím a zase naopak. Děti tímto v reálné situaci poznaly, že každý člověk má jiné schopnosti a dovednosti a nikdo z nás není lepší či horší.

Na slepovanou

Pomůcky: žádné

Průběh činnosti: Na pokyn učitelky se ve dvojici děti „spojí“ určenou částí těla.

Evaluace: Tato aktivita děti velmi bavila.

Já se tvářím, ty se tváříš

Pomůcky: žádné

Průběh činnosti: Děti sedí naproti sobě v kruhu. Vybrané dítě předvede nějakou grimasu a ostatní se snaží napodobit.

Evaluace: Pro mladší děti bylo obtížné popsat slovy některé předvedené grimasy.

Hlava, ramena, kolena,...

Pomůcky: žádné

Průběh činnosti: Jde o známý text jednoduché písně, který zpíváme společně s dětmi a zároveň ukazujeme na jmenované části těla. Při opakování můžeme zpívat rychleji a rychleji.

Evaluace: Tento text písně s dětmi zpíváme často, vytvořili jsme si i jiné varianty textu.

Logico Piccolo

Pomůcky: Logico Piccolo – „Tělo a zdraví“

Průběh činnosti: Děti plní úkol dle zadání na jednotlivých kartách.

Evaluace: Tuto vzdělávací pomůcku mají děti velmi v oblibě. Ve třídě máme různé tematické varianty karet s různým stupněm obtížnosti.

Obr. 5: Logico Piccolo

3.2.1.2. Téma: Já jsem holka a ty kluk

Co by se měly děti dozvědět: V tomto tématu si děti ujasní rozdíly mezi mužem a ženou. Je důležité, aby učitelka podpořila genderové role a tím identifikaci dítěte s jeho pohlavní rolí. Dětem zdůrazňujeme charakteristiky jednotlivých rolí – mužských i ženských.

Co si obléknu

Pomůcky: obrázky jednotlivých kusů oblečení – holčičí a klučičí

Průběh činnosti: Děti třídí obrázky oblečení podle toho, zda je vhodné pro kluky nebo pro holky.

Evaluace: Činnost dětem nezpůsobovala žádné obtíže.

Obr. 6: Oblečení

Jaké povolání bych chtěl/a vykonávat, až budu dospělý/á

Pomůcky: nejsou potřebné, můžeme použít obrázky povolání (mužská i ženská)

Průběh činnosti: Vedeme s dětmi rozhovor o tom, jaká znají povolání, kde pracují jejich rodiče a čím by chtěly být ony samy, až budou dospělí. Aktivitu můžeme využít i pro rozvoj řečových a rozumových dovedností – tvoříme dvojice povolání v mužském a ženském tvaru (lékař – lékařka,...).

Evaluace: Při této aktivitě jsem zjistila, že mnoho dětí nezná správný gramatický tvar některých názvů povolání.

Obr. 7: Puzzle povolání, pexetrio povolání

Skládání puzzle – holčička, chlapeček

Pomůcky: puzzle s obrázkem holčičky a kluka

Průběh činnosti: Sestavování jednotlivých vrstev tělních orgánů ve variantě holka či kluk.

Evaluace: Velmi názorná pomůcka a děti velice zaujala.

Obr. 8: Vícevrstvé puzzle – holka a kluk

3.2.1.3. Téma: Jak rostu

Co by se měly děti dozvědět: Děti by měly získat povědomí o tom, že se jejich tělo bude měnit, nejen fyzicky, ale také po stránce rozumové. Děti poznávají různé etapy života a učí se úctě ke všem věkovým kategoriím. Dozvědí se o životních meznících lidského života, jímž je narození, dětství, dospělost a stáří. Získají základní informace o charakteristice jednotlivých vývojových etap, o tom, jaké role a činnosti jsou přiřazeny dětem a které dospělým. Jejich práva a povinnosti.

Moje knížka

Pomůcky: archy papíru či čtvrtky, kreslicí potřeby, fotografie, ...

Průběh činnosti: Každé dítě si vytvoří svoji osobní knížku.

Evaluace: Při realizaci této aktivity jsme požádali o spolupráci rodiče, kteří dětem poskytli fotografie a vypravovali dětem, jací byly jako miminka a jak rostly, co se učily Knihy si děti stále doplňují o nové kresby a fotografie. Probíhá vzájemné prohlížení knížek mezi dětmi a tím se vzájemně více poznávají a prohlubuje se jejich kamarádský vztah.

Obr. 9: Moje knížka

Vývojové puzzle

Pomůcky: puzzle s obrázky jednotlivých etap lidského života

Průběh činnosti: Aktivitě předchází povídání si o etapách lidského života a jednotlivých charakteristikách. Puzzle děti skládají jednotlivě či ve skupinkách.

Obr. 10: Vícevrstvé puzzle – etapy života

Koláž

Pomůcky: různé časopisy, noviny, nůžky, lepidlo, velký arch papíru

Průběh činnosti: Společně s dětmi vyhledáváme v tiskovinách obrázky lidí různých věkových kategorií, vystřihujeme a lepíme na velký arch papíru. Povídáme si o vzhledu osob na obrázku, určujeme přibližné stáří a popisujeme typické znaky pro tento věk.

Evaluace: Společná práce a samotné prohlížení časopisů se dětem líbilo, ovšem bylo trochu problematické se vzájemně domluvit, kdo a kam bude lepit svůj vystřižený

obrázek. Při rozhovoru o vzhledu lidí na obrázku a určování jejich věku a role, jsme odhalili skutečnost, že někteří lidé vypadají ve svém věku mladší a naopak. A někdy je obtížné určit, zda je žena maminkou či babičkou a zda je muž tatínkem či dědečkem. Toto téma rozhovoru nás dovedlo až k povídání si o zdravém životním stylu a péči o své tělo.

3.2.1.4. Téma: U lékaře

Co by se měly děti dozvědět: Lidské tělo funguje podle určitých zákonitostí a někdy se může stát, že dojde k oslabení či únavě organismu a následnému onemocnění s nutností navštívit lékaře. V obsahu bychom se měli věnovat prevenci úrazů. Důležitou součástí tématu by měla být osvěta, jak to u lékaře v ordinaci vypadá, kdo je lékař a zdravotní sestra, co se děje při návštěvě lékaře, kdy a proč chodíme k lékaři. Děti by měly získat povědomí o tom, že lékař lidem pomáhá a nemusejí se bát jeho návštěvy.

Hra na lékaře

Pomůcky: dětský lékařský kufřík obsahující lékařské nástroje a pomůcky

Průběh činnosti: Děti nejdříve seznámíme s názvy a funkcemi jednotlivých lékařských nástrojů a pomůcek, necháme děti vyjádřit jakým způsobem a k jaké činnosti se konkrétně používají a následně si děti mohou činnost volně dramaticky ztvárnit.

Varianta: Společně navodíme pomocí příběhu situaci, kdy dojde k nějaké dopravní nehodě, požáru budovy a podobně. Děti si vše mohou zdramatizovat, kdy si samy určí, kdo bude lékař, zdravotní sestra, řidič sanitky, operátor, policista, hasič či účastník neštěstí.

Po proběhlé činnosti si s dětmi popovídáme o tom, jak se komu jeho role líbila či nelíbila, co prožíval a jak se asi cítil jeho kamarád, když byl zraněný a čekal na pomoc.

Evaluaace: Hra na lékaře je častým motivem ranních her dětí. Po té, kdy jsme si společně osvojili názvy a funkce nástrojů a pomůcek, které lékař nebo zdravotní sestra používá, se jejich hra stala více vážnější a kopírující reálnou situaci. Myslím, že si děti nyní více uvědomují důležitost role lékaře a význam jeho povolání.

Při dramatické realizaci simulované nehody autobusu nastal menší problém, neboť téměř všichni kluci chtěli být policisté nebo hasiči a holčičky zase preferovaly roli zdravotní sestry či lékařky. Téměř nikdo z dětí nechtěl být v roli raněného. Tuto skutečnost jsme následně slovně probrali po skončení realizace scénky.

Bacil

Pomůcky: doktorský čepec, čepice tmavé barvy

Průběh činnosti: Jedná se o pohybovou hru se záchranou, kdy jedno z dětí je bacil (pro identifikaci má na hlavě čepici tmavé barvy) a druhé dítě je lékař (na hlavě má lékařský čepec). Dítě „bacil“ honí ostatní děti, které když se jich dotkne, zůstanou sedět ve dřepu. Dítě „lékař“ tyto nemocné (děti sedící ve dřepu) uzdravuje tím, že je třikrát pohladí. V rolích se děti střídají.

Evaluace: Jde o pohybovou hru rozvíjející prosociální chování, které je velmi důležité ovládat a vhodně doplňuje vzdělávací téma.

Doktor řekl ...

Pomůcky: trojúhelník

Průběh činnosti: Jedná se o hru, kdy děti mají zaujmout zadanou polohu těla podle pokynů doktora (učitelky či dítěte v roli doktora). „Doktor“ slovně zadá polohu, například: lehněte si na záda a zvedněte obě ruce nad hlavu. V dané poloze děti zůstanou dokud „doktor“ nedá signál pomocí trojúhelníku a následně neurčí další polohu.

Evaluace: Hra je pro děti zábavná a jejím cílem je uvědomění si polohy vlastního těla. Děti v zadané poloze musí vydržet z toho důvodu, aby každý z dětí měl šanci zaujmout zadanou polohu a učitelka tím měla možnost opravy a též příležitost zmapovat motorické schopnosti a dovednosti u jednotlivých dětí. Tuto hru jsme s dětmi hráli značně dlouho, neboť stále vyžadovaly zadání nových a složitějších poloh. Některým z dětí (nezáleželo na věku dítěte) činily určité polohy obtíže.

3.2.1.5. Téma: Umím pečovat o své tělo

Co by se měly děti dozvědět: Vzdělávací téma „Umím pečovat o své tělo“ může volně navazovat na předchozí téma „U lékaře“, neboť z tohoto příčinně vyplývá. Děti by si měly osvojit základní hygienické návyky jako prevenci nemocí a následné nutnosti návštěvy lékaře.

Můj den

Pomůcky: žádné

Průběh činnosti: Povídáme si s dětmi o posloupnosti denních činností – vstávání, čištění zubů, oblékání, snídání, ... Následně si můžeme s dětmi osvojit poznatky o tom, proč je spánek důležitý, zásady správné výživy, potřebnost pohybu, nutnost hygieny zubů, vlasů, celého těla a zvláště pohlavních orgánů.

Varianta činnosti: Děti si samy nakreslí obrázky různých denních činností, včetně činností týkající se hygieny a péče o tělo a tyto obrázky mohou společně poskládat podle souslednosti.

Co chybí?

Pomůcky: předměty denní hygieny

Průběh činnosti: Dáme před děti na zem několik předmětů denní hygieny (počet daných předmětů závisí na věku a schopnostech dětí) a požádáme je, aby si zapamatovaly, které předměty vidí. Následně jeden předmět schováme a ony mají určit, co chybí.

Evaluační: Aktivitu děti chtěly několikrát opakovat a tak jsem volila i jiné varianty. Např. neschovala jsem předměty, ale naopak přidávala, v další variantě si měly děti zapamatovat pořadí předmětů v řadě a podobně. Tato organizačně jednoduchá činnost děti oslovila a samy ji praktikovaly během volné hry – jedno z dětí bylo v roli učitele a schovávalo předměty a ostatní zájemci o hru určovaly co chybí. Během hry prožívaly děti pocit úspěchu a byly tím motivovány pro další kola probíhající aktivity.

3.2.1.6. *Téma: Narodilo se miminko*

Co by se měly děti dozvědět: Téma narození miminka je již úzce spjato s intimní zónou a sexuálním aktem. Domnívám se, že v úvodu tématu bychom měli dětem položit otázku typu: „Víš jak jsi se narodil/a?“, „Víš jak vznikne a narodí se miminko?“ apod. Poznáme tím úroveň informovanosti dětí v této oblasti a můžeme plynule a volně navázat se správným vysvětlením.

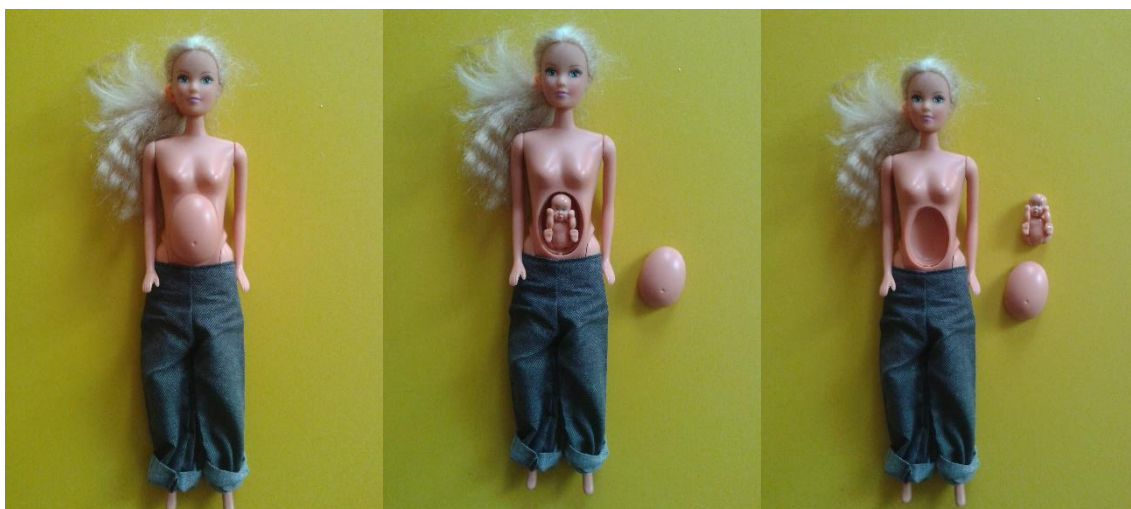
Dětem postačí informace, že miminko se narodí mamince a tatínkovi, když se mají rádi a miminko si přejí. Miminko roste u maminky v bříšku, v děloze, a když už je dostatečně velké, narodí se. Po narození potřebuje hodně péče od maminky i tatínka a samozřejmě také hodně jejich lásky.

U maminky v bříšku

Pomůcky: dětské i odborné knihy s tematikou těhotenství a péče o miminko

Průběh činnosti: Prohlížíme si společně obrázky zobrazující nitroděložní vývoj plodu a dětem odpovídáme na případné otázky.

Evaluační: Poskytla jsem dětem k prohlížení několik obrázků zobrazující vývoj plodu v děloze. Děti měly zájem o zodpovězení otázky „Co miminko v bříšku papá?“, proto jsem použila obrázek z odborné knihy, kde byla znázorněna pupeční šňůra a dialogem jsme se s dětmi dostali až k tématu zdravé výživy. Jedna z holčiček měla doma těhotnou panenku Barbie, kterou přinesla ukázat do školky. Panenka zaznamenala velký úspěch nejen u dívek, ale i u chlapců.

Obr. 11: Panenka Barbie

Miminko se narodilo

Pomůcky: žádné

Průběh činnosti: Děti stojí v kruhu a společně říkají říkanku, jejíž obsah zároveň motoricky předvádějí.

Miminko se narodilo	(děti znázorňují houpání miminka v náručí)
To vám ale štěstí bylo!	
Otevřelo očička,	(v předklonu si prohlédnou ostatní kamarády)
Je to pěkná holčička!	
Nožičkama zakopala,	(zadupání nohama)
Že prý by si mlíčko dala.	(pohladíme břicho)
Mamka, bráška spěchají,	(mamka-ruce nad hlavu, bráška-dřep, spěchají-běh na místě)
Společně jí zpívají.	(chytíme se v kruhu kolem ramen)
Hou, hou, hou,	(držíme se za ramena a společně se houpáme ze strany na stranu)
Houpy, houpy, hou.	(text vlastní)

Evaluace: K realizaci této činnosti jsem použila také miminko (hračku), které jsme si s dětmi v kruhu posílali, a každý si mohl miminko pohoupat za společného zpívání dětských ukolébavek, které děti znaly z domova od své maminky. Tuto činnost jsem využila k tomu, aby děti získaly povědomí o tom, jak je miminko malé, křehké, bezmocné a potřebuje klidný, láskyplný přístup. Děti toto respektovaly, chovaly se tiše, opatrně miminko předávaly kamarádovi a procítěně zpívaly ukolébavky. Bylo to velmi dojemné.

Obr. 12: Houpáme miminko

Staráme se o miminko

Pomůcky: miminko, plenka, lahvička na pití pro miminko, vanička na koupání miminka, oblečení, autosedačka, kočárek a další předměty k realizaci námětové hry – vše ve větším počtu

Průběh činnosti: Děti volně realizují hru na maminku a tatínka, kteří pečují o své miminko

Evaluace: Měla jsem obavy, zda se do této činnosti budou chtít zapojit i chlapci, ale byla jsem mile překvapena, jak někteří z nich ochotně miminko přebalovali či krmili z lahvičky. V den realizace bylo příznivé počasí, proto jsme s sebou na vycházku vzali i miminko v kočárcích.

Obr. 13: Staráme se o miminko

Co miminko smí a nesmí?

Pomůcky: žádné

Průběh realizace: Učitelka dětem říká, co miminko smí a nesmí a děti odpovídají, zda je to pravda či lež (popřípadě odpovídají smí/nesmí). Například: „Miminko nesmí jezdit v kočárku.“, „Miminko smí jíst čokoládu.“, „Miminko smí pít mléko z lahvičky.“

Evaluace: Při této aktivitě měly děti potřebu podělit se o své znalosti a samy uváděly příklady, co miminko smí a nesmí.

Já a moje rodina

Pomůcky: vlastní fotografie dítěte (dítě jako novorozenec, batole, nynější věk, členové rodiny dítěte)

Průběh činnosti: Prohlížíme s dětmi fotografie a vedeme společný dialog.

Evaluace: Mnoho dětí si uvědomilo, že byly také malým miminkem. S nadšením ukazovaly fotografie svých sourozenců, maminek, tatínků, babiček i dědečků ostatním kamarádům.

3.2.1.7. Závěrečná evaluace vzdělávacího celku *Poznáváme lidské tělo*

Před vlastní realizací tohoto vzdělávacího celku jsem si během rozhovorů s dětmi či při sledování jejich spontánních her mapovala, do jaké míry jsou informováni o tématech týkajících se lidského těla, hygienických návyků, narození miminka a péče o něj. Pro realizaci tématu mi bylo přínosem, že některé z dětí mají sourozence ve věku do 2let a často nám ostatním ve třídě sdělují zážitky z domova, týkající se právě péče o miminko a podobně. Několik holčiček si často hrálo na rodičky a tímto mi také poskytly příležitost realizace výchovně vzdělávacího projektu obsahově spadající do sexuální výchovy.

Výchovně vzdělávací celek byl realizován v heterogenní třídě s počtem 28 dětí ve věku od 3,5 do 7let. Z tohoto počtu je 20 dětí předškolního věku. Ve zmiňované třídě působím jako učitelka již třetím rokem.

Znalosti dětí z oblasti poznání lidského těla a narození miminka byly různorodé, založené na nejistotě, zda to, co vědí, je ve skutečnosti pravda. Jak bylo zmíněno v úvodu tematického plánu *Poznáváme lidské tělo*, docházelo mezi dětmi k poznámkám s výsměchem vůči jiným dětem. Nyní, po té, co byly dětem předány informace a reálné zkušenosti, komentáře neustaly, ale změnil se jejich charakter. Neobsahují výsměch vůči druhému, ale pouze konstatování reality. Tímto se potvrdila má počáteční domněnka, že pokud budou dítěti poskytnuty informace, přijme toto jako přirozené a získá tím pozitivní vědomí o sobě samém, i pocit jistoty, že vše, co se děje s jeho tělem a jeho tělesný vzhled, je v pořádku. Realizované činnosti a aktivity děti velmi zajímaly a získané informace předávaly ihned rodičům, od kterých jsem získávala zpětnou vazbu, o tom, že se doma děti dále vyptávají a diskutují k tématu.

3.2.1.8. Doporučená literatura k sexuální výchově v předškolním vzdělávání

Možnosti využití: obrazová názornost, příběhy vztahující se k tématu, inspirace pro učitele i rodiče o možnostech odpovědí na otázky dětí.

1. *Děti a jejich sexualita: rádce pro rodiče a pedagogy*. V Brně: CPress, 2014. ISBN 978-80-264-0290-9.
2. GOLDMAN, Linda. *Mluvme s dětmi o sexu*. Přeložil Alice ZAVADILOVÁ. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0924-9.
3. JANOUCH, Katerina. *Jak jsem přišel na svět*. Ilustroval Mervi LINDMAN. Praha: Mladá fronta, 2006. ISBN 80-204-1441-X.
4. JOYEUX, Henri. *Mami, jak přijde dítě na svět?: Sexuální výchova od 4 do 10 let*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-95-X.
5. MARTINCOVÁ, Jana. *Jak děti přicházejí na svět: odpovědi na první otázky dítěte --nejen o sexu moderně, pravdivě, jednoduše --s láskou*. Ilustroval Petra KUBÁČKOVÁ. Brno: Babyonline, 2010. Pro chytré hlavičky. ISBN 978-80-904216-2-2.
6. MASARACCHIA, Regina a Ute TASCHNER. *Maminčino břicho: knížka pro děti o těhotenství*. Praha: DharmaGaia, 2009. Už to vím! (DharmaGaia). ISBN 978-80-7436-000-8.
7. MASARACCHIA, Regina a Ute TASCHNER. *Máme doma miminko: knížka pro děti o porodu, kojení, nošení, péči, spánku a mazleníčku*. Praha: DharmaGaia, 2009. Už to vím! (DharmaGaia). ISBN 978-80-7436-001-5.
8. MASARACCHIA, Regina a Ute TASCHNER. *Naše malá Anička: knížka pro děti o kojení, přikrmování, hraní a o prvních zoubcích*. Praha: DharmaGaia, 2010. Už to vím! (DharmaGaia). ISBN 978-80-7436-007-7.
9. MIGALLÓN LOPEZOSA, Pilar. *Jak přicházejí děti na svět?*. Ilustroval VANE. Praha: Svojtka & Co., 2013. Knihovnička sexuální výchovy. ISBN 978-80-256-0795-4.

10. PAŠTIKOVÁ, Jaroslava. *Jak se rodí bráškové, aneb, Ze života předškoláka*. Ilustroval Pavel MALČÍK. Olomouc: Rubico, 2007. ISBN 978-80-7346-076-1.
11. ROŽNOVSKÁ, Lenka. *Anežka se těší na miminko*. Ilustroval Vendula HEGEROVÁ. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0081-9.
12. SMOLÍKOVÁ, Kateřina a Růžena HAJNOVÁ. *Než se dítě zeptá-: program sexuální výchovy dětí předškolního věku*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-132-0.
13. TROJAN, Ondřej. *Jak mluvit s dětmi o sexu: rádce pro rodiče a učitele*. Praha: Fragment, 2009. ISBN 978-80-253-0833-2.

Internetové zdroje:

1. Krtkova dobrodružství, animovaný seriál:

<https://www.stream.cz/pohadky/krtek/10000736-krtek-a-maminka>

2. Byl jednou jeden život, animovaný seriál:

https://www.youtube.com/watch?v=8_GPYyaxSTw

3.2.2. Tematický plán: Víím, jak se ochráním před nebezpečím

V dnešním světě číhá nebezpečí v různých podobách na každého z nás. Nejzranitelnější skupinou jsou právě malé, nezkušené děti. Média jsou plná tragických scénářů, kdy oběťmi jsou školáci, kteří z nevědomosti a neznalosti reakcí v krizových situacích reálného života podlehnou slovnímu nátlaku „pachatele“, který si získá jejich důvěru.

Je tedy na nás, dospělých (rodičích i učitelích), majících povědomí o těchto nebezpečích různých forem, abychom svým působením ochránili ostatní (převážně děti), kteří nemají dostatečné zkušenosti z reálného a někdy pro ně nebezpečného světa.

Dílčí vzdělávací cíle:

- Rozvoj fyzické i psychické zdatnosti
- Osvojení si poznatků a dovedností důležitých k podpoře zdraví, bezpečí, osobní pohody i pohody prostředí
- Rozvoj komunikativních dovedností
- Vytváření základů pro práci s informacemi
- Získání schopnosti záměrně řídit svoje chování a ovlivňovat vlastní situaci
- Ochrana osobního soukromí a bezpečí ve vztazích s druhými dětmi i dospělými
- Vytvoření povědomí o mezilidských morálních hodnotách

Očekávané výstupy: Dítě:

- Zvládá základní pohybové dovednosti a prostorovou orientaci, běžné způsoby pohybu v různém prostředí
- Má povědomí o některých způsobech ochrany osobního zdraví a bezpečí a o tom, kde v případě potřeby hledat pomoc (kam se obrátit, koho přivolat, jakým způsobem apod.)
- Umí formulovat otázky, odpovídat, slovně reagovat

- Zvládá popsat situaci (skutečnou, podle obrázku)
- Umí řešit problémy, úkoly a situace, nalézat nová řešení nebo alternativní k běžným
- Uvědomuje si své možnosti i limity (své silné i slabé stránky)
- Dokáže se bránit projevům násilí jiného dítěte, ubližování, ponižování apod.
- Umí se chovat obezřetně při setkání s neznámými dětmi, staršími i dospělými jedinci, v případě potřeby požádat druhého o pomoc (pro sebe i pro jiné dítě)
- Uvědomuje si, že ne všichni lidé respektují pravidla chování, že se mohou chovat neočekávaně, proti pravidlům, a tím ohrožovat pohodu i bezpečí druhých
- Dokáže odmítat společensky nežádoucí chování, chránit se před ním a v rámci svých možností se bránit jeho důsledkům

Rizika:

- Nevhodné vzory chování dospělých v prostředí mateřské školy
- Málo příležitostí k samostatným řečovým projevům dítěte
- Vytváření komunikativních zábran (necitlivé donucování dítěte k hovoru, nerespektování dětského ostychu vedoucí k úzkosti a strachu dítěte)
- Nedostatek příležitostí k poznávacím činnostem založeným na vlastní zkušenosti
- Nedostatečná motivace dětí k jejich sebevyjádření a sebeuplatnění
- Nedostatečné uznání a oceňování úsilí či úspěchu dítěte
- Nedostatečná pozornost tomu, jak dítě řeší své spory a konflikty s druhým dítětem
- Chybějící informace o tom, jak se chránit před nebezpečím hrozícím od neznámých lidí

(RVP PV, 2016).

Tematické celky vzdělávacího plánu:

- Karlík a Anička
- Já policistou

3.2.2.1. Téma: Karlík a Anička

Co by se měly děti dozvědět: Po přečtení příběhu „Karlík a Anička“ (uvedený níže) bychom s dětmi měli provést rozbor obsahu. Zjistit, zda všechny děti pochopily, o čem příběh pojednával a pomocí dalších návodných otázek přimět děti k zamyšlení se nad problematikou a nechat je z tohoto vyvodit vlastní úsudek a názor.

Cílem příběhu je, aby se děti dozvěděly, že někteří lidé mají zlé úmysly, i když se tváří kamarádsky a mile, a také, že je třeba se o své obavy a starosti podělit s rodiči či někým dospělým.

Příběh „Karlík a Anička“

Do jedné velké školy chodili dva kamarádi – Karlík a Anička. Bydleli společně v jednom domě na sídlišti. Jejich škola nebyla daleko od domova, proto do školy docházeli spolu, bez doprovodu rodičů. Při cestě do školy míjeli malý dům, ve kterém bydlel osamělý pán jménem Antonín. Každé ráno se díval z okna, jak chodí děti do školy a mával jim.

Jedno zimní odpoledne, když Karlíkovi a Aničce skončilo vyučování, zapomněli se s ostatními dětmi před školou, kde probíhaly zimní radovánky. Všechny děti se před školou koulovaly a koule létaly úplně všude. Právě v tento okamžik šel okolo školy pan Antonín. Jedna z vržených sněhových koulí zasáhla i jeho. A protože děti byly slušně vychované, hned se mu běžely omluvit. On omluvu přijal se slovy, že se nic nestalo. Hned se dal s dětmi do řeči. „Když jsem byl ve vašich letech, také jsme se koulovali a dováděli na sněhu.“ Ještě chvíli si s dětmi povídal a asi by si povídal i nadále, ale Anička se podívala na hodinky a zjistila, kolik je hodin a že budou muset domů, aby rodiče neměli strach. Pan Antonín povídá: „To je ale náhoda, máme společnou cestu.“ „A kde bydlíte?“

zeptala se Anička s Karlíkem. „Bydlím v Luční ulici. To je po cestě, kudy chodíte domů“, odvětil pan Antonín. Tak se vydali společně, i když jim rodiče říkali, aby se s nikým cizím nebavili a nikam s nikým cizím nechodili. Ale pan Antonín byl velmi přátelský a obě děti si vyhodnotily situaci, že už není cizí, ale je to jejich kamarád.

Od té doby se děti každé ráno cestou do školy a ze školy dívaly do oken, kde bydlel pan Antonín. Ten jim pokaždé mával z okna. Někdy vyběhl ze svého domu a dal dětem bonbon na cestu, či jinou maličkost. Děti vždy slušně poděkovaly a šly dál.

Jednou čekala Anička na Karlíka před domem, jako každý den. Jenomže místo Karlíka se ve dveřích objevila jeho maminka a povídá: „Karlík má teplotu a dnes zůstane doma. Mohla bys to prosím, Aničko vyřídit paní učitelce?“ „Ano, povím jí to“, odvětila Anička. „Jsi moc hodná“, povídá Karlíkova maminka. Tak Anička vyrazila do školy sama.

Pan Antonín již vyhlížel, zda uvidí Aničku s Karlíkem, jak jdou do školy, ale spatřil jen Aničku. Vyběhl ze dveří k plotu a ptá se Aničky: „Kde máš dnes Karlíka?“ „Karlík je doma, je nemocný, proto jdu sama.“ „Aha! A nebudeš se bát jít úplně sama Aničko?“, ptá se pan Antonín. „Ne, už je to jen kousek a budou na mě čekat kamarádi před školou.“ Anička se rozloučila a pokračovala do školy.

Když skončilo vyučování, Anička se oblékla a vyběhla ze školní budovy. Dívá se, a koho nevidí? Před školou stojí pan Antonín a povídá: „Přišel jsem tě doprovodit, aby se ti nic nestalo! Přece jen bydlíme stejným směrem a já nemám co na práci.“ Tak tedy společně vyrazili.

Cestou domů se pan Antonín snažil být v co nejtěsnějším kontaktu s Aničkou a stále ji hladil po vláskách. „Jsi statečná, když chodíš domů sama.“ „Vždyť to mám jen kousek“, pravila Anička. Došli před dům pana Antonína. „Nechceš jít dál? Udělám ti zmrzlinový pohár“, nabízel Aničce pan Antonín. Anička poděkovala a odmítla se slovy, že musí běžet za Karlíkem, aby mu vyprávěla, co bylo ve škole.

Následující den byla situace stejná, ale v něčem úplně hrozně jiná. Pan Antonín opět čekal na Aničku před školou, opět ji doprovázel, opět se ji dotýkal. Když přišli před dům pana Antonína, začal Aničku opět lákat na dobroty k sobě domů. Anička zase odmítla se slovy, že musí za Karlíkem. Tentokrát se ale „hodný“ pan Antonín nedal odbít a snažil se Aničku zatáhnout do domu násilím. Kdo ví, jak by to dopadlo, kdyby zrovna

okolo nešla starší paní a pán, kterých se Antonín lekl a zaběhl do domu. Anička utíkala domů.

Následující den byl již Karlík zdravý a šel do školy společně s Aničkou. Cestou mu Anička povídala o příhodě s panem Antonínem. Jako každé ráno vyhlíželi pana Antonína v jeho okně, ale vypadalo to, že není doma. Ve škole se paní učitelka ptala Aničky, kdo je ten pán, který ji v poslední době doprovázel domů. „To je kamarád Antonín“, odpověděl Karlík. Anička mlčela a nechtěla o Antonínovi ani slyšet. Paní učitelka si byla jistá, že ji Anička něco tají, přeci jen ji znala tři roky. O přestávce si zavolala Aničku do kabinetu a zeptala se ji: „Co se děje Aničko, že jsi taková smutná?“ Anička se nejprve zdráhala, ale nakonec vše o Antonínovi paní učitelce řekla.

„Aničko, dnes půjdete ze školy jinou cestou a až přijdeš domů, musíš vše říct mamince“. Anička uposlechla radu paní učitelky a šli domů jinou cestou. Karlíkovi pořád vrtalo hlavou, co se stalo mezi panem Antonínem a Aničkou. Vždyť byl přeci tak hodný!

Doma Anička řekla mamince úplně vše o panu Antonínovi, jak slíbila paní učitelce. Maminka okamžitě zavolala policii a Anička jim vše zopakovala. Navíc jim ještě ukázala modřinu, kterou měla na ruce od Antonína, jak se ji snažil zatáhnout do domu.

Policista si druhý den ráno šel promluvit s paní učitelkou, která mu vše potvrdila. Za týden šel Karlík s Aničkou do školy opět kolem domu, kde bydlel pan Antonín, ale ten den již opravdu nikdo nebyl doma, jelikož Antonína zatkla policie.

Paní učitelka pozvala do školy policistu, aby dětem celou situaci vysvětlil a sdělil jim, že pan Antonín byl ve skutečnosti hodně zlý člověk. Anička ostatním kamarádům pověděla svůj příběh a pak společně s paní učitelkou a policistou varovali všechny děti, aby se nebavily s cizími lidmi, nenechaly se zlákat na dobroty a dárečky a hlavně se se vším trápením svěřovaly někomu dospělému.

(text vlastní)

Činnosti s dětmi:

Diskuze k příběhu „Karlík a Anička“

Pomůcky: Text příběhu „Karlík a Anička“, jiný příběh s obdobným tematickým obsahem

Průběh činnosti: činnost může probíhat v různých variantách:

- Přečteme dětem celý příběh najednou a po té dáme dětem prostor pro diskuzi
- Čteme příběh po částech, kdy vstupujeme do děje otázkami a diskuzí
- Příběh není čtený podle zadání, ale učitelka ho převypráví a společně s dětmi zdramatizuje klíčové momenty.

Evaluace: Příběh jsem dětem četla přerušovaně a doplňovala ho otázkami k tématu. Dětem jsem zároveň poskytla prostor pro vyjádření svého osobního názoru ke konkrétní situaci ve čteném příběhu. Na dětech bylo poznat, že o obsahu příběhu přemýšlejí a snaží se vymyslet možné řešení situace. Většina z nich ovšem váhala a nebyla si jistá, jak v dané situaci reagovat. Na základě tohoto poznatku jsem se v dalších navazujících aktivitách pro děti zaměřila na osvojení si poznatků a praktických zkušeností z oblasti této problematiky.

Kvíz „Jak by sis poradil?“

Pomůcky: Předem připravené kvízové otázky s možnostmi odpovědí, hodnotící systém pro děti (není třeba hodnotit, pouze pojmout jako námětové otázky k diskuzi s dětmi).

Průběh činnosti: Pokládáme otázky a nabízíme možnosti odpovědí. Správnou odpověď můžeme s dětmi vyhodnotit při společné diskuzi.

Kvíz „Nebezpečné situace“:

- 1) Hraješ si na pískovišti a náhle k tobě přijde cizí pán, který ti nabízí dárek. Řekne, že bydlí za rohem a dárek má doma. Chce, abys šel s ním. Co uděláš?
 - A. Určitě půjdu. Dárky dostávám rád.
 - B. Řeknu mu, aby pro ten dárek došel, že tu na něho počkám.
 - C. V žádném případě s ním nikam nepůjdu a budu dělat, že neslyším, co mi říká. Hned také odejdu domů, kde o tom povím rodičům a také ve školce paní učitelce, aby varovala ostatní děti.
- 2) Jdeš ze školy domů a najednou zastaví auto. Řidič auta ti nabídne, že tě svezí domů. Co uděláš?
 - A. Nasednu si.
 - B. Do auta nenastoupím, může to být zlý pán.
 - C. Podívám se, zda v autě sedí i paní. Pokud ano do auta nastoupím.
- 3) Kamarád se ti svěří, že mu někdo ubližuje. Co uděláš?
 - A. Nezajímá mě to.
 - B. Nikomu nic neřeknu.
 - C. Zeptám se ho, jak mu mohu pomoci. Řeknu to doma rodičům a paní učitelce.
- 4) Některý z kamarádů, či dospělých ti ubližuje, vyhrožuje nebo tě nějak trápí. Co uděláš?
 - A. Řeknu to doma rodičům či někomu dospělému.
 - B. Nebudu o tom s nikým mluvit, stydím se.
 - C. Řeknu o tom kamarádovi, ale poprosím ho, aby o tom nikomu neříkal.
- 5) Ke komu bys šel na návštěvu, kdyby tě pozval?
 - A. Pokladní v supermarketu.
 - B. Pán od maminky z práce.
 - C. Paní učitelka, ale zeptal bych se nejprve rodičů.
- 6) Je správné mít strach z cizích lidí?
 - A. Ano
 - B. Ne
 - C. Ne, pokud se ke mně bude chovat mile a přátelsky.

Evaluace: Výše uvedený kvíz jsme s dětmi vyhodnotili ve společné diskuzi. Následující den jsem dětem předškolního věku rozdala list papíru, kde byla předepsaná čísla otázek a varianty odpovědí A), B), C) a vysvětlila jim princip vyplňování (barevně označit správnou odpověď). Předčítala jsem kvízové otázky a sledovala reakce dětí. Vypozorovala jsem soustředěnost, vybavování si poznatků z předešlého dne i velké zaujetí úkolem. Hodnocení jsme provedli pomocí vzájemného rozhovoru s dětmi. Potěšilo mě, že si všichni předškoláci pamatovali správné odpovědi. Opakováním kvízu bylo upevněno osvojení si poznatků.

Dramatizace pohádek

Pomůcky: Kostýmy k rozlišení jednotlivých rolí a potřebné rekvizity podle volby pohádky

Průběh činnosti: Seznámíme děti s danou pohádkou. Využít lze pohádku O neposlušných kůzlátkách, O Červené Karkulce, O Budulínkovi, O Sněhurce a sedmi trpaslících, O třech prasátkách a další pohádky se stejnou pointou. Vysvětlíme si společně s dětmi, že situace v pohádce je podobná situaci, která se nám může v životě přihodit. Např. vlk se snažil vylákat kůzlátka z domova, různě se maskoval a lží je přesvědčoval, že je jejich maminka. Stejně tak se může někdo cizí vydávat za někoho, kým není a snažit se je někam nalákat apod.

Evaluace: Při realizaci tohoto projektu jsem s dětmi dramatizaci pohádek nezařadila. Tato aktivita je vhodná také pro mladší děti.

Dramatizace životních situací

Pomůcky: Rekvizity podle zvolené scénky – telefon, lízátko, jablko apod.

Průběh činnosti: Sehraje s dětmi scénku z reálného života, kdy necháme dětem prostor pro vlastní realizaci a řešení situace. Následně společně vyhodnotíme a vysvětlíme si, jak a proč zrovna takto, v dané situaci reagovat, abychom se ochránili před možným nebezpečím.

Námětové situace:

- Když jsem sám doma
- Když se ztratím v nákupním centru
- Když se ztratím na kulturní akci
- Když u cesty zastaví auto a řidič mě osloví
- Cizí člověk mi nabízí sladkost
- Někdo ubližuje mému kamarádovi

Evaluace: Některé situace jsme si s dětmi předvedli pomocí dramatických činností a námětových her. Zaujetí dětí touto aktivitou se promítlo do jejich volné hry.

Příběh z obrázku

Pomůcky: Obrázky situací – obrázky uvedeny v příloze č. 5 a 6.

Průběh činnosti: Děti popisují obrázky a volně diskutují nad jejich obsahem. Vymýšlejí příběh, který obrázky znázorňují.

Evaluace: Doporučuji tuto činnost realizovat s malou skupinkou dětí. Při mé realizaci s dětmi jsem obrázky předložila všem přítomným dětem. Každý chtěl prosadit svůj názor a těžko se nám sestavovala jednotná podoba příběhu.

3.2.2.2. Téma: Já policistou

Co by se měly děti dozvědět: Obsahem tohoto tématu je seznámení dětí s povoláním policisty. Děti by měly získat poznatky o tom, jak policista či policistka vypadá (seznámení s druhy uniforem), co je náplní jeho práce, jaké má úkoly, co všechno kontroluje a jak nám může pomoci.

Beseda s policií

Průběh činnosti: Pozveme do mateřské školy příslušníka Policie s preventivním programem pro děti

Evaluace: Naši třídu navštívila paní policistka, která dětem popsala části své uniformy, zapůjčila dětem k prozkoumání policejní pouta a obušek a ochotně odpovídala na dětské dotazy. Společně si povídali o situacích, ve kterých se mohou samy děti ocitnout a informovala je, jak reagovat, aby se ochránily. Osobní setkání s policistkou bylo pro děti velkým zážitkem a zanechalo v nich mnoho dojmů.

Obr. 14: Beseda s paní policistkou

Policejní služebna

Pomůcky: dva dětské telefony, policejní kostým

Průběh činnosti: Někdo z dětí je v roli policisty na policejní služebně. Ostatním dětem nastíníme krizovou situaci a jejich úkolem je přivolat pomoc a popsat danou situaci.

Evaluace: Při této činnosti se děti naučily znát důležitá telefonní čísla a pomocí dramatizace různých situací si osvojily poznatky o tom, jak v zadané situaci reagovat a přivolat pomoc.

Tajná osoba

Pomůcky: Žádné

Průběh činnosti: Učitelka či některé z dětí myslí na nějakou osobu a popisuje ji. Ostatní hádají, o koho se jedná.

Varianta činnosti: Děti kladou otázky, aby rozpoznaly „tajnou osobu“.

Evaluace: Zábavná hra, kterou s dětmi zařazujeme ve volných chvílích (např. u stolečku při čekání na oběd).

Pravda a lež

Pomůcky: Žádné

Průběh činnosti: Učitelka vyslovuje tvrzení, která se týkají ochrany před úrazy, nebezpečnými lidmi či situacemi a děti určují, zda je to správně (pravda) či špatně (lež).

Evaluace: Při realizaci měly děti potřebu samy vymýšlet různá tvrzení.

Kdo tu chybí?

Pomůcky: větší látka či deka

Průběh činnosti: Jedno z dětí se otočí zády k ostatním a čeká, až někdo z kamarádů „zmizí“ (učitelka vybrané dítě schová pod látku). Po vybědnutí se otočí a hádá, kdo se „ztratil“.

Evaluace: Během této hry je těžké udržet mladší děti v tichosti, aby neprozradily, kdo je schován. Činnost děti ovšem velice bavila a všichni se velice soustředily.

3.2.2.3. Závěrečná evaluace vzdělávacího celku *Vím, jak se ochráním před nebezpečím*

Tematický celek byl otevřen pomocí uskutečněné návštěvy paní policistky v naší mateřské škole. Děti si ze setkání odnášely mnoho dojmů a zážitků, které byly následně promítány do jejich volných her. Pro upevnění získaných poznatků jsem následně zařazovala do řízené činnosti výše zmíněné aktivity (Policejní stanice, Tajná osoba, Pravda a lež, Kdo tu chybí) a ponechala dětem tematické rekvizity k realizaci jejich námětových her z policejního prostředí.

I přesto, že si děti v rámci tematického bloku vyzkoušely krizové situace pomocí dramatických činností, je třeba se k tomuto tématu opakovaně vracet a využívat náhodné inspirativní situace k připomenutí již dříve získaných vědomostí a zkušeností, které budou ve svém budoucím životě potřebovat, aby se ochránily před nebezpečím, které na ně může čekat kdekoli a kdykoli.

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo upozornit na skutečnost, že sexuální výchova by měla být nedílnou součástí vzdělávacího procesu již v preprimárním vzdělávání. Shromáždila jsem informace o sexuální výchově, poukázala na její význam v utváření osobnosti dítěte a objasnila důvody, proč je důležité ji zařazovat do procesu předškolního vzdělávání.

Má práce obsahuje teoretickou část, kde jsou zmíněny základní informace týkající se psychosexuálního vývoje dítěte a také faktory, jenž mají vliv na celkové utváření jedince.

Praktická část bakalářské práce je rozdělena na dvě části. První část I obsahuje dotazníkové šetření vztahující se k problematice zařazování sexuální výchovy do vzdělávacích celků a způsob její realizace. Pomocí dotazníkových otázek jsem zjišťovala reakce pedagogů na dotazy dětí a dále úroveň znalostí učitelů v dané problematice. Na základě vyhodnocení získaných dotazníků se potvrdila má hypotéza, že zařazování sexuální výchovy do vzdělávání v mateřských školách je opomíjeno či praktikováno velmi okrajově.

V praktické části II je vytvořen metodický materiál, který lze využít pro inspiraci učitelů mateřských škol k zařazování sexuální výchovy do praxe.

Doufám, že jsem svou prací přispěla k navýšení povědomí o důležitosti a potřebnosti zahájit sexuální výchovu již v útlém věku, aby si dítě plně osvojilo poznatky a dovednosti v této oblasti a bylo maximálně chráněno před nebezpečnými vlivy okolního světa, ve kterém se pohybuje.

Domnívám se, že záměr, se kterým jsem vypracovávala svoji bakalářskou práci, byl beze zbytku naplněn.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1) *BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let. 2. vydání. Ilustroval Richard ŠMARDA. Brno: Edika, 2015. Moderní metodika pro rodiče a učitele. ISBN 978-80-266-0658-1.*
- 2) *BENTOVIM, Arnon. Týrání a sexuální zneužívání v rodinách. Praha: Grada, 1998. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-629-3.*
- 3) *ČABALOVÁ, Dagmar. Sexuální výchova. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2006. ISBN n.*
- 4) *Děti a jejich sexualita: rádce pro rodiče a pedagogy. V Brně: CPress, 2014. ISBN 978-80-264-0290-9.*
- 5) *DOLÁKOVÁ, Sylvie. Umíte to s pohádkou?: práce s příběhy v MŠ a ZŠ. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0933-1.*
- 6) *ELLIOTT, Michele. Jak ochránit své dítě. Praha: Portál, 1995. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-034-0.*
- 7) *FORALOVÁ, Irena a kol. Demonstrační obrázky. Ostrava: Grafie, 1997. ISBN n.*
- 8) *GOLDMAN, Linda. Mluvme s dětmi o sexu. Přeložil Alice ZAVADILOVÁ. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0924-9.*
- 9) *JOYEUX, Henri. Mami, jak přijde dítě na svět?: Sexuální výchova od 4 do 10 let. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-95-X.*
- 10) *JANOŠOVÁ, Pavlína. Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2284-9.*
- 11) *MATĚJČEK, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují. Vyd. 3. Praha: Portál, 2003. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-853-8.*
- 12) *MATĚJČEK, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0519-7.*

- 13) MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada, 2005. Pro rodiče. ISBN 80-247-0870-1.
- 14) MERTIN, Václav a Ilona GILLERNOVÁ, ed. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Třetí vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0977-5.
- 15) MUFSON, Susan a Rachel KRANZ. *O týrání a zneužívání*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Linka důvěry. ISBN 80-7106-194-8.
- 16) PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996. Zde a nyní. ISBN 80-901896-5-2.
- 17) RABOCH, Jan. *Očima sexuologa*. Praha: Avicenum, 1977. Rodinný kruh. ISBN n.
- 18) ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7.
- 19) *Sexuální výchova, Problematika dětské pornografie a její prevence na škole: (příručka pro učitele)*. Praha: VÚP, 2003. ISBN n.
- 20) SMOLÍKOVÁ, Kateřina a Růžena HAJNOVÁ. *Než se dítě zeptá: program sexuální výchovy dětí předškolního věku*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-132-0.
- 21) SMOLÍKOVÁ, Kateřina. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004. ISBN 80-87000-00-5.
- 22) SVOBODOVÁ, Eva a Hana ŠVEJDOVÁ. *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0020-8.
- 23) SVOBODOVÁ, Eva. *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-774-9.
- 24) ŠPAČKOVÁ, Renata, Pavla ADAMCOVÁ, Martina ŘEHOŘOVSKÁ, Helena JAROŠOVÁ, Dana GRICOVÁ a Eva HURDOVÁ. *KAFOMETÍK: tematické pracovní listy s metodikou pro mateřské školy*. Ilustroval Lucie TICHÁ, ilustroval Renata TURKOVÁ. Stařeč: Infra, 2015. ISBN 978-80-86666-56-3.

- 25) TROJAN, Ondřej. *Jak mluvit s dětmi o sexu: rádce pro rodiče a učitele*. Praha: Fragment, 2009. ISBN 978-80-253-0833-2.
- 26) VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- 27) WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada, 2005. *Psyché (Grada)*. ISBN 80-247-0929-5.
- 28) WEISS, Petr. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2492-8.

Internetové zdroje:

1. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (online)*. Praha: MŠMT, 2016, 47 s. (citováno dne 15.11.2016). Dostupné z <http://www.pedagogicke.info/2016/08/msmt-ramcovy-vzdelavaci-program-pro.html>
2. www.planovanirodiny.cz

SEZNAM OBRÁZKŮ A PŘÍLOH

OBR. 1: SESTAVOVÁNÍ ORGÁNŮ	51
OBR. 2: KOSTRA Z VATOVÝCH TYČINEK	52
OBR. 3: POSTAVA Z DŘEVĚNÝCH TYČEK.....	52
OBR. 4: LIDSKÉ TĚLO (DEMONSTRAČNÍ OBRÁZKY, 1997).....	53
OBR. 5: LOGICO PICCOLO	54
OBR. 6: OBLEČENÍ	55
OBR. 7: PUZZLE POVOLÁNÍ, PEXETRIO POVOLÁNÍ	56
OBR. 8: VÍCEVRSTVÉ PUZZLE – HOLKA A KLUK	57
OBR. 9: MOJE KNÍŽKA.....	58
OBR. 10: VÍCEVRSTVÉ PUZZLE – ETAPY ŽIVOTA.....	58
OBR. 11: PANENKA BARBIE	62
OBR. 12: HOUPÁME MIMINKO	63
OBR. 13: STARÁME SE O MIMINKO	64
OBR. 14: BESEDA S PANÍ POLICISTKOU	78

Autorem veškerých fotografií je autorka sama.

Fotografie byly pořízeny a zveřejněny s výhradním souhlasem všech zúčastněných či jejich zákonných zástupců.

Příloha č. 1: Emocionální reakce a změny chování sexuálně zneužívaných dětí

Příloha č. 2: Dotazník pro pedagogické pracovníky – předvýzkum

Příloha č. 3: Dotazník pro pedagogické pracovníky – verze pro uskutečněný výzkum

Příloha č. 4: Informační leták Městské policie Plzeň

Příloha č. 5: Pozor na setkání s nebezpečnými lidmi

Příloha č. 6: Jak se vyhnout nebezpečným lidem

Použité zdroje příloh:

SMOLÍKOVÁ, Kateřina a Růžena HAJNOVÁ. *Než se dítě zeptá-: program sexuální výchovy dětí předškolního věku*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-132-0.

Přílohy

Příloha č. 1: Emocionální reakce a změny chování sexuálně zneužívaných dětí

Věk dítěte	Pocity	Chování
Děti do 3 let	Pocity příjemné a nepříjemné, přecitlivělost, strach, úzkost, pomatenost, zmatek	Nechutenství a poruchy spánku, tendence k extrémnímu chování, strach z cizích lidí, útek před určitou osobou, ústup. Věku nepřiměřené chování, sexuální hry
Děti 3 – 6 let	Pocity příjemné a nepříjemné, přecitlivělost, pomatenost, zmatek, strach, úzkost, stud, hanba, pocity viny, vztek, zuřivost, pocity potřeby ochrany a pomoci, bezmocnost, úzkost, pocity poškození a zkažení	Regresivní chování, dětské žvatlání, pomočování, bušení pěstmi, ústupové chování, ukrývá se, poruchy spánku, denní snění, agresivita, onanie na veřejnosti, sexuální hry
Děti 6 – 9 let	Ambivalentní pocity k dospělým, zmatené chápání a členění pohlavních rolí v rodině, strach, stud, pocity viny, neklid a nejistota, návaly vzteku, strach z pošpinění a poškození, nedůvěra	Sociální zaostávání, somatické potíže jako bolesti hlavy, břicha, poruchy spánku, poruchy sycení, agresivní chování, záhadné chování, výmluvy a problémy ve škole, problémy s kázní, snížení sebekázně a sebeovládání, vynucené chování jako neúměrně časté a dlouhé koupání, sexuální výstřelky se stejně starými dětmi, málo přátel a normálních vztahů s vrstevníky
Děti 9 – 13 let	Ambivalentní pocity k dospělým, návaly vzteku, strach bez zřejmého důvodu, stud, pocity viny, deprese, strach a úzkost ze znehodnocení vlastního sebevědomí a kompetencí, sebepodceňování, myšlenky na sebevraždu	Sociální opožďování, neadekvátní vztahy s vrstevníky, málo přátel, nedostatky ve škole, snížená kázeň a prospěch, manipulativní chování vůči ostatním, sexuální zneužívání malých dětí, promiskuitní chování
Děti 13 – 15 let	Návaly vzteku, stud a hanba, pocity viny, cítí se poškozené, ambivalentní pocity vůči dospělým, konfliktní přejímání vlastní pohlavní role, změny sexuálního citění, přecenění své pohlavní role v rodině atd.	Chování destruktivní vůči sobě (trhání vlasů, kousání se, štípání se, atd.), konzumace drog a alkoholu, využívání a vydírání jiných, převzetí role oběti, vyhýbání se tělesné a emocionální intimitě, promiskuitní chování, pokusy o sebevraždu

Příloha č. 2: Dotazník pro pedagogické pracovníky - předvýzkum

Dotazník pro pedagogické pracovníky mateřských škol

Vážené kolegyně a kolegové,

jsem studentkou 3. ročníku Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, obor Učitelství pro mateřské školy. Žádám Vás o vyplnění tohoto dotazníku, který bude součástí mé bakalářské práce na téma: „**Problematika sexuální výchovy v předškolním věku dítěte**“.

Dotazník je naprosto anonymní. U otázek s možnostmi zakroužkujte vždy jednu odpověď, na ostatní otázky prosím odpovězte dle Vašeho názoru.

Děkuji Vám za vyplnění

Jana Čechová, DiS – pedagogická fakulta JČU, České Budějovice

1) Obecné otázky

a) Pohlaví

Muž

Žena

b) Věk pedagogického pracovníka

- 21 – 30 let
- 31 – 40 let
- 41 – 50 let
- 51 – 60 let
- 61 – 70 let

c) Pedagogická praxe

- do 3 let
- 3 – 10 let
- 11 – 15 let
- 16 – 20 let
- více než 20 let

d) Vzdělání

- Středoškolské
 - Bakalářské
 - Magisterské
-

2) Specifické otázky

a) Myslíte si, že má být sexuální výchova zařazena do předškolního vzdělávání?

Ano

Ne

b) Myslíte si, že je sexuální výchova výhradní záležitostí rodičů?

Ano

Ne

c) Kladou Vám děti otázky týkající se oblasti sexuální výchovy?

Ano

Ne

d) Pokud jste odpověděli na předchozí otázku ANO, které oblasti se otázky nejvíce týkají?
Oznámujte jako ve škole.

Vznik života	1	2	3	4	5
Vztah mezi mužem a ženou	1	2	3	4	5
Rozdíl mezi pohlavími	1	2	3	4	5
Péče o vlastní tělo	1	2	3	4	5
Varování před nebezpečným chováním lidí	1	2	3	4	5

e) Jakým způsobem reagujete na dotazy?

- Pravdivě odpovím
- Odpovědi se vyhýbám
- Odkazuji na rodiče

f) Setkali jste se ve Vaší praxi se sexuálně zneužívaným dítětem?

- Ano
- Ne
- Nevím

g) Myslíte si, že dokážete rozpoznat sexuálně zneužívané dítě?

- S jistotou ANO
- Spíše Ano
- Nevím
- Spíše NE
- Určitě NE

h) Pokud jste **odpověděli ANO, či Spíše ANO** vypište, jak se podle Vás rozpozná sexuálně zneužívané dítě?

3) Sexuální výchova ve školce

a) Zařazujete sexuální výchovu do výchovně vzdělávacích procesů?

- Ano, pravidelně
- Ano, příležitostně
- Ne

b) Pokud jste odpověděli **ANO**, jak často?

- Každý týden
- Každý měsíc
- Jednou za pololetí
- Jednou za školní rok

c) Pokud jste **odpověděli ANO na otázku 3a)**, jaké metody využíváte?

- Názorné
 - Slovní
 - Hravé
 - Praktické
-

4) Závěrečné otázky

a) Jsou rodiče informováni, že je jejich dítě sexuálně vzděláváno?

Ano

Ne

b) Spolupracujete s rodiči v rámci sexuální výchovy?

Ano

Ne

c) Pokud je Vaše odpověď na předchozí otázku **ANO**, v čem spolupráce spočívá? Doplňte.

d) Reakce rodičů na sexuální výchovu ve školce?

- Nesouhlas
- Odmítání
- Stud
- Vítají ji, zřikají se odpovědnosti

Příloha č. 3: Dotazník pro pedagogické pracovníky – verze pro uskutečněný výzkum

Dotazník pro pedagogické pracovníky mateřských škol

Vážené kolegyně a kolegové,

jsem studentkou 3. ročníku Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, obor Učitelství pro mateřské školy. Žádám Vás o vyplnění tohoto dotazníku, který bude součástí mé bakalářské práce na téma: „**Problematika sexuální výchovy v předškolním věku dítěte**“.

Dotazník je naprosto anonymní. U otázek s možnostmi zakroužkujte vždy jednu odpověď, na ostatní otázky prosím odpovězte dle Vašeho názoru.

Děkuji Vám za vyplnění

Jana Čechová, DiS – pedagogická fakulta JČU, České Budějovice

1) Obecné otázky

a) Pohlaví

Muž

Žena

b) Věk pedagogického pracovníka

- 21 – 30 let
- 31 – 40 let
- 41 – 50 let
- 51 – 60 let
- 61 – 70 let

c) Pedagogická praxe

- do 3 let
- 3 – 10 let
- 11 – 15 let
- 16 – 20 let
- více než 20 let

d) Vzdělání

- Středoškolské
 - Bakalářské
 - Magisterské
-

2) Specifické otázky

a) Myslíte si, že má být sexuální výchova zařazena do předškolního vzdělávání?

Ano Ne

b) Myslíte si, že je sexuální výchova výhradní záležitostí rodičů?

Ano Ne

c) Kladou Vám děti otázky týkající se oblasti sexuální výchovy?

Ano Ne

d) Pokud jste odpověděli na předchozí otázku **ANO**, které oblasti se otázky nejvíce týkají? Označte jako ve škole. (1 = nejvíce otázek, 5 = vůbec žádné otázky)

Vznik života	1	2	3	4	5
Vztah mezi mužem a ženou	1	2	3	4	5
Rozdíl mezi pohlavími	1	2	3	4	5
Péče o vlastní tělo	1	2	3	4	5
Varování před nebezpečným chováním lidí	1	2	3	4	5

e) Jakým způsobem reagujete na dotazy?

- Pravdivě odpovím
- Odpovědi se vyhýbám
- Odkazuji na rodiče

f) Setkali jste se ve Vaší praxi se sexuálně zneužívaným dítětem?

- Ano
- Ne
- Nevím

g) Myslíte si, že dokážete rozpoznat sexuálně zneužívané dítě?

- S jistotou ANO
- Spíše Ano
- Nevím
- Spíše NE
- Určitě NE

h) Pokud jste **odpověděli ANO, či Spíše ANO** vypište, jak se podle Vás rozpozná sexuálně zneužívané dítě?

3) Sexuální výchova ve školce

a) Zařazujete sexuální výchovu do výchovně vzdělávacích procesů?

- Ano, pravidelně
- Ano, příležitostně
- Ne

b) Pokud jste odpověděli **ANO**, jak často?

- Každý týden
- Každý měsíc
- Jednou za pololetí
- Jednou za školní rok
- Příležitostně, podle potřeby

c) Pokud jste **odpověděli ANO na otázku 3a)**, jaké metody využíváte?

- Názorné
 - Slovní
 - Hravé
 - Praktické
-

4) Závěrečné otázky

a) Jsou rodiče informováni, že je jejich dítě sexuálně vzděláváno?

Ano

Ne

b) Spolupracujete s rodiči v rámci sexuální výchovy?

Ano

Ne

c) Pokud je Vaše odpověď na předchozí otázku **ANO**, v čem spolupráce spočívá? Doplňte.

d) Reakce rodičů na sexuální výchovu ve školce?

- Nesouhlas
- Odmítání
- Stud
- Vítají ji

Příloha č. 4: Informační leták Městské policie Plzeň

ODBOR ANALÝZY A PREVENCE KRIMINALITY

DĚTI

Tísňová volání:
Městská policie Plzeň 156
Policie České republiky 158
Záchraná služba 155
Hasiči 150

www.mpplzen.cz

- Nedůvěřuj cizím lidem, jejich prosbám ani jejich nabídkám!
- Neotvírej dveře, aniž se přesvědčíš, kdo za nimi opravdu stojí!
- Neber si od cizích lidí žádné sladkosti, hračky ani jiné dárky!
- Nikam s cizím člověkem neodcházej!
- Nikdy si nesedej s cizím člověkem do auta a nikam s ním neodjížděj!
- Nechoď opuštěnými a neosvětlenými místy!
- Nepouštěj do domu cizí lidi a nenašupuj s nimi do výtahu!
- Nezveřejňuj na sociálních sítích žádné důvěrné fotografie ani informace o sobě nebo kamarádech!
- Nechluď se vybavením vašeho domu nebo bytu!

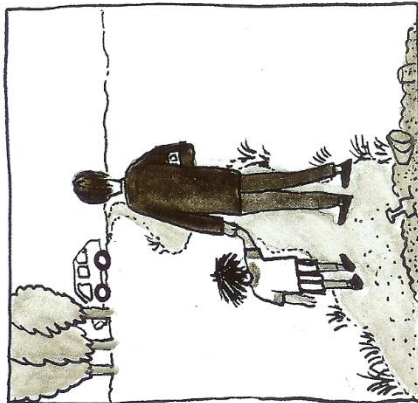
Pamatuj si své základní osobní údaje.
Upoutej pozornost kolemjdoucích.
Zavolej na tísňovou linku.

Městská policie Plzeň
Odbor analýzy a prevence kriminality
Perlová 3
301 00 PLZEŇ

tel. tísňová linka 156
email: operacni@plzen.eu
facebook: Městská policie Plzeň
www.mpplzen.cz

Příloha č. 5: Pozor na setkání s nebezpečnými lidmi

Příloha č. 6: Jak se vyhnout nebezpečným lidem

